

МІСЬКЕ
УПРАВЛІННЯ

Децентралізація та відновлення: планування місцевого відновлення в Україні

Децентралізація та відновлення: планування місцевого відновлення в Україні

ПОДЯКИ

Ro3kvit

Автори доповіді

- Натан Марк Хатсон (Головний автор)
- Руслан Антоненко (Співавтор)
- Софія Бондар (Співавторка)
- Фулько Трефферс (Керівник)

Рецензенти

- Ірина Озимок
- Максим Терлецький

Ключові інформанти (особи, з якими проводилися інтерв'ю)

- Див. Додаток

ООН-Хабітат

Керівництво проектом і координація

- Гвендолін Меннетріє
- Маріана Лесса Войта
- Елена Архіповайте

Редакція

- Сюзанна Магуайр

Графічний дизайн

- Денніс Коч

Формат цитування

Хатсон, Н. М., Антоненко, Р. та Бондар, С. 2026.
«Децентралізація та відновлення: планування
місцевого відновлення в Україні». «Серія
тематичних документів для розроблення підходів
до міського відновлення в Україні». Київ: ООН-
Хабітат в Україні.

Відмова від відповідальності

Цю публікацію було підготовлено в межах
проекту «На шляху до інклюзивного та стійкого
відновлення міст в Україні», що реалізується
Програмою Організації Об'єднаних Націй з
населених пунктів (ООН-Хабітат) і фінансується
Федеральним міністерством економічного
співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ).
Підтримка ООН-Хабітат у підготовці цього
документа не означає схвалення його змісту, у
якому відображено лише погляди авторів. ООН-
Хабітат не несе відповідальності за будь-яке
використання інформації, що міститься в цьому
документі.

Авторські права © ООН-Хабітат, 2026. Усі права застережено.

Фото на обкладинці: Семінар з планування відновлення, Бородянка © ООН-Хабітат Україна

Інформація та запити

Детальніша інформація про Ro3kvit доступна на сайті <https://ro3kvit.com/>
Детальніша інформація про ООН-Хабітат доступна на сайті www.unhabitat.org
Коментарі, виправлення чи пропозиції надсилайте на електронну пошту: unhabitat-ukraine@un.org

ПРО ЦЕЙ ДОКУМЕНТ

Серія тематичних документів

Цей документ — один із дев'яти документів, підготовлених на замовлення Програми ООН з населених пунктів (ООН-Хабітат) у 2025 році національними організаціями в Україні в межах «Серії тематичних документів для розроблення підходів до міського відновлення в Україні». До серії входять такі документи:

Міське управління

- Громадянська відповідальність: майбутнє міст в Україні
- Муніципальне управління в Україні
- Децентралізація та відновлення: планування місцевого відновлення в Україні

Питання землі в містах

- Питання землі та власності у контексті житлового й міського розвитку в Україні

Містобудування

- Просторове планування в Україні

Житло в містах

- Системи забезпечення житлом в Україні
- Дослідження питання соціального житла в Україні

Професійні навички

- Фахівці техногенного середовища: освіта та практика в Україні
- Фахівці техногенного середовища: університетська освіта в Україні

Резюме

Метою цього тематичного документа є висвітлення впливу зусиль України щодо децентралізації управління в контексті повоєнної відбудови. Друга за пам'яті нинішніх поколінь масштабна повоєнна відбудова України створює унікальну можливість для українського народу та місцевих громад стати головними суб'єктами прийняття рішень у плануванні відновлення, хоча цей процес залишається ітеративним та безпрецедентним. У минулому України можна виділити окремі періоди децентралізації: по-перше, неформальна передача повноважень після розпаду Радянського Союзу, що характеризувалася появою імпровізованих послуг та олігархічним впливом на тлі триваючої правової централізації; по-друге, формальна ініціатива децентралізації після Революції Гідності 2014 року, концептуалізована як державотворчий проєкт для зміцнення демократичних засад України та її євроінтеграційних прагнень.

Сучасна війна створила складну динаміку управління, де певні елементи підштовхують до рецентралізації (наприклад, заміна органів місцевого самоврядування військовими адміністраціями у прифронтових зонах та скасування місцевих виборів через воєнний стан). Водночас інші фактори стимулюють самостійність та здатність громад до імпровізації. Нині органи місцевого самоврядування стикаються зі звуженням повноважень щодо прийняття рішень, перерозподілом бюджетних коштів на потреби оборони, кадровим дефіцитом через військову мобілізацію та новими обов'язками з координації реагування на надзвичайні ситуації. Наразі існує безліч ініціатив із відновлення як на національному, так і на міжнародному рівнях.

За радянської влади відбудова Києва після Другої світової війни була централізованою, ідеологічно вмотивованою та прискореною за рахунок примусової праці, що супроводжувалося значним переміщенням населення та демографічними змінами. Сучасна відбудова стикається з унікальними викликами, серед яких: залучення переміщених громадян; напруженість між безпековими потребами та цілями децентралізації; ризик повоєнної рецентралізації за історичними зразками; обмежений контроль громад над фондами відбудови; а також тривалі законодавчі суперечки між центральною владою та органами місцевого самоврядування щодо питань автономії.

Попри наявність чіткої законодавчої бази, впровадження децентралізації в Україні стикається з численними проблемами. Серед ключових викликів — суперечливе законодавство, часті внесення змін, конфлікти між органами влади, дублювання повноважень та брак кваліфікованих кадрів на місцевому рівні. Ще однією суттєвою проблемою є перерозподіл фінансових ресурсів. Реформи децентралізації в Україні мали на меті переформатувати систему управління шляхом розширення повноважень місцевого самоврядування за рахунок зменшення контролю на районному, обласному (регіональному) та національному рівнях, спрямовуючи фінансові ресурси безпосередньо до місцевих громад.

Повномасштабне вторгнення продемонструвало практичну цінність децентралізації для місцевого кризового реагування, водночас виявивши інституційний та фінансовий тиск, який ускладнив її подальше впровадження. Вилучення військового податку (ПДФО), скорочення населення та зниження економічної активності суттєво вплинули на фінансування місцевих бюджетів, змушуючи деякі громади розглядати можливість об'єднання для збереження своєї життєздатності. Сучасні ускладнення включають ризик поглиблення просторової нерівності, різницю в інституційній спроможності, потенційну плутанину у вимогах до планів і програм відновлення, високу вартість розроблення комплексних планів, а також суперечності, виявлені в умовах воєнного стану, що вимагає централізованого контролю.

Система управління стикається з додатковими викликами, оскільки очільники областей можуть зупиняти дію рішень місцевих рад, що викликає побоювання щодо рецентралізації, тоді як самі громади часто розглядаються як об'єкти управління, а не як його повноцінні суб'єкти. Попри ці труднощі, існують і сфери прогресу, зокрема механізми партисипативного бюджетування (бюджету участі), де Україна до 2021 року стала однією з провідних країн Європи, а також розвиток цифрових платформ.

Інтеграція до ЄС додатково вплинула на планування відновлення через Міжвідомчу координаційну платформу донорів, створену у 2023 році, яка наголошує на територіально орієнтованих підходах до відбудови. Ці підходи підтримують відновлення України з одночасним зміцненням

структур місцевого самоврядування завдяки партисипативному плануванню, роль якого в Україні невпинно зростає. Різні правові механізми надають громадянам повноваження впливати на прийняття рішень щодо екологічної стійкості, землекористування та розвитку інфраструктури.

Нещодавно уряд консолідував свої зусилля, об'єднавши Міністерство інфраструктури та Міністерство розвитку громад і територій. Адміністративний устрій України нині включає області як регіональні одиниці, розташовані між національним урядом та місцевими громадами, із дворівневою системою управління, що складається з виконавчої гілки влади (призначається Президентом) та місцево обраних обласних рад. Більшість респондентів, опитаних для цього документа, висловили думку, що на рівні області основна увага має бути зосереджена на забезпеченні прозорості витрат та посиленні спроможності територіальних громад підтримувати мінімальний рівень технічної та адміністративної компетенції. Області можуть здійснювати моніторинг бюджетних процесів, підтримувати інвестиційні проекти, координувати інфраструктурні ініціативи, що охоплюють кілька громад, і відігравати ключову роль у зусиллях із реагування на надзвичайні ситуації та відновлення.

Державний фонд регіонального розвитку підтримує органи місцевого самоврядування шляхом проведення семінарів з питань підготовки грантових заявок та фінансової підзвітності. Цифрові платформи, такі як «Дія», «Smart Громада» та «Прозорро», допомагають громадам оптимізувати процес подання документів та відстеження фінансів. Програми від ПРООН та ЄС пропонують спрощені процедури звітності для громад з обмеженими ресурсами. Однак залишається потреба в більш цілеспрямованій підтримці вразливих громад, які постраждали від війни або приймають внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Наголошується, що залучення ВПО є критично важливим для інклюзивного та ефективного прийняття рішень. Партисипативне планування вимагає прозорості, підзвітності, прийняття рішень на основі даних та механізмів зворотного зв'язку для підтримки залученості й довіри суспільства. Організації громадянського суспільства та неурядові організації також відіграють важливу роль у нарощуванні інституційної спроможності.

Підсумовуючи, децентралізація нині розглядається в Україні як надзвичайно важливий елемент не лише для безпосередньої повоєнної відбудови, а й для загального процесу державотворення.

Пошкоджений внаслідок війни багатоквартирний будинок у Бородянці © ООН-Хабітат Україна

ЗМІСТ

Резюме	VI
Загальний вступ до серії тематичних документів	X
Вступ	1
Історичний контекст	2
Керівні принципи, орієнтири та підходи до планування відновлення на місцевому рівні	14
Партисипативне планування та планування відновлення	16
Зацікавлені сторони, програми та операційні платформи, що забезпечують децентралізоване врядування	18
Висновки	22
Джерела	24
Додаток	29

СПИСОК РИСУНКІВ

Рисунок 1: Ключові етапи становлення децентралізації	2
Рисунок 2: Зображення нових житлових будинків на вулицях Свердлова та Пушкінській, зведених у Києві після Другої світової війни. Джерело: «Правда України», 1954 р.	6

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР

АМУ	— Асоціація міст України
ВПО	— Внутрішньо переміщені особи
ДПП	— Державно-приватне партнерство
дол. США	— Долар Сполучених Штатів Америки
ЄБРР	— Європейський банк реконструкції та розвитку
ЕК	— Європейська Комісія
ЄС	— Європейський Союз
МДА	— Місцеві державні адміністрації
МОМ	— Міжнародна організація з міграції
НУО	— Неурядова організація
ООН-Хабітат	— Програма Організації Об'єднаних Націй з населених пунктів
ОТГ	— Об'єднані територіальні громади
ПБ	— Партисипативне бюджетування / Бюджет участі
ПРООН	— Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй
РСР	— Радянська Соціалістична Республіка
УВКПЛ	— Управління Верховного комісара ООН з прав людини
BMZ	— <i>Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung</i> (Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку Німеччини)
CEO	— <i>Chief Executive Officer</i> (Генеральний директор / Головний виконавчий директор)
ERA	— <i>Economic Resilience Activity</i> (Проект USAID «Економічна підтримка України»)
MP	— <i>Member of Parliament</i> (Член парламенту / Народний депутат України)
RDNA	— <i>Rapid Damage and Needs Assessment</i> (Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення України)
RMIT	— <i>Royal Melbourne Institute of Technology</i> (Королівський технологічний інститут Мельбурна)
UCLA	— <i>University of California, Los Angeles</i> (Каліфорнійський університет у Лос-Анджелесі)
URC	— <i>Ukraine Recovery Conference</i> (Конференція з питань відновлення України)
USAID	— <i>United States Agency for International Development</i> (Агентство США з міжнародного розвитку)
USAID-BDG	— <i>Building Democratic Governance programme</i> (Програма USAID «Розбудова демократичного врядування»)

Загальний вступ до серії тематичних документів

Через чотири роки після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року — і майже через 12 років після незаконної анексії Автономної Республіки Крим та міста Севастополя у 2014 році — війна продовжує завдавати невимовних страждань українському народу.¹ Бойові дії з 2022 року спричинили масштабні пошкодження та руйнування техногенного середовища України — від житла, інженерних мереж і транспортної інфраструктури до об'єктів соціальної інфраструктури та культурної спадщини. В умовах цієї комплексної кризи міських систем багато міст змістили фокус із довгострокового розвитку на безперервний аварійний ремонт та управління ризиками. За останніми оцінками, вартість відбудови та відновлення становить 587,7 мільярда доларів США — ця цифра зростає з кожним роком, починаючи з 2022.² Житловий сектор зазнав найбільших збитків у грошовому еквіваленті: війна призвела до пошкодження або руйнування 14% житлового фонду країни, що позначилося на житті 3 мільйонів домогосподарств; за попередніми оцінками, на відновлення цих об'єктів необхідно спрямувати 61,1 мільярда доларів США.³ Станом на січень 2026 року близько 3,7 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними особами в Україні з 2022 року, а ще 5,8 мільйона наразі є біженцями за межами країни. Ця ситуація розгортається на тлі попередньої хвилі переміщень та потрясінь, спричинених конфліктом із 2014 року.⁴

У країні, де частка міського населення становить 70%,⁵ міста України відіграють центральну роль як у самій кризі, так і в процесах відновлення. Загальні потреби у відновленні та відбудові просторово сконцентровані у прифронтових територіях та великих урбанізованих областях.⁶ Міські центри «стикаються як з обмеженнями пропозиції, так і з

високим попитом з боку переміщеного населення».⁷ Існує нагальна потреба у своєчасному реагуванні на наслідки для техногенного середовища та критичної інфраструктури в умовах масштабних гуманітарних потреб. Попри поточні бойові дії та фінансові обмеження, Уряд України має твердий намір «відбудувати краще, ніж було». Цей підхід охоплює прагнення ревіталізувати наявні міста та планувальні райони за допомогою територіально орієнтованих підходів, які підтримують інвестиції на місцевому рівні та сприяють відновленню,⁸ що було відзначено у найновішій «П'ятій швидкій оцінці завданої шкоди та потреб на відновлення» (RDNA5).⁹ Оцінка також підкреслила, що ефективне планування відновлення вимагає реформ для підвищення інституційної та технічної спроможності державного сектора країни щодо підготовки, реалізації та моніторингу інвестиційних проєктів.¹⁰ Посилення збору даних та проведення досліджень визначено одним із головних пріоритетів для забезпечення сталого відновлення.¹¹

Подолання викликів, що постали зараз перед Україною, вимагає довгострокової аналітичної перспективи, яка сягає періоду ще до 2014 року. Такий підхід необхідний для врахування радянської та пострадянської структурної спадщини, яка продовжує фундаментально формувати умови, обмеження та можливості для сучасного планування міського відновлення. Зокрема, перехідний період після 1991 року призвів до виникнення приватизованих житлових систем із фрагментованою власністю та накопиченими проблемами технічного обслуговування, старіючої та недофінансованої інфраструктури, деіндустріалізованої міської економіки та динаміки скорочення міст. Водночас цей період відзначився розгортанням реформ децентралізації та

1 Що стосується смертності: унаслідок воєнних дій із 2022 року загинуло понад 15 000 мирних мешканців, а понад 41 000 отримали поранення. (Управління Верховного комісара ООН з прав людини, 2026 р.).

2 Група Світового банку, Уряд України, Європейська Комісія, Організація Об'єднаних Націй (2026 р.).

3 Згідно з останньою «П'ятою швидкою оцінкою завданої шкоди та потреб на відновлення України», 74% загальної шкоди з 2022 року зазнали 4 галузі: житлова (потребує 61,1 млрд доларів США на реконструкцію та відновлення протягом 10-річного періоду впродовж 2026–2035 років), транспортна (40,3 млрд доларів США), енергетична (24,8 млрд доларів США), торговельна й промислова (19,2 млрд доларів США). (Уряд України, Група Світового банку, Європейська комісія та Організація Об'єднаних Націй, 2026, с. 24). Як зазначено в документі, «Перелік загальних потреб охоплює витрати, пов'язані з відбудовою, з покращеними стандартами (...) і враховує інфляційний тиск» (Група Світового банку, Уряд України, Європейська комісія, Організація Об'єднаних Націй, 2026, с. 30).

4 Станом на липень 2021 року в Україні вже була найвища кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у Європі — понад 1,4 мільйона людей (Mikheieva, Kuznetsova, 2023 [для MOM]).

5 Група Світового банку (б.д.) (дані за 2023 рік).

6 Група Світового банку, Уряд України, Європейська Комісія, Організація Об'єднаних Націй (2026 р., с. 27).

7 Група Світового банку, Уряд України, Європейська Комісія, Організація Об'єднаних Націй (2026 р., с. 24).

8 Група Світового банку, Уряд України, Європейська Комісія, Організація Об'єднаних Націй (2026 р., с. 54).

9 Група Світового банку, Уряд України, Європейська Комісія, Організація Об'єднаних Націй (2026 р.).

10 Група Світового банку, Уряд України, Європейська Комісія, Організація Об'єднаних Націй (2026 р., с. 11).

11 Група Світового банку, Уряд України, Європейська Комісія, Організація Об'єднаних Націй (2026 р., с. 42).

формуванням дедалі активнішого громадянського суспільства із запитом на демократичне врядування.

У цьому історичному контексті національні, регіональні та секторальні стратегії відновлення мають розроблятися та впроваджуватися таким чином, щоб вони також охоплювали заходи з розбудови потенціалу серед фахівців техногенного середовища. Війна суттєво вплинула на доступність українських експертів у сфері містопланування, яких бракувало ще до початку повномасштабного вторгнення. Ця ситуація становить реальний ризик для широко підтримуваної урядової мети «відбудувати краще, ніж було». Хоча з'явилося кілька організацій, які підтримують розвиток спроможностей в Україні з питань міського та територіального розвитку й управління, доступ до контекстуально релевантних матеріалів та передового досвіду з цих питань досі залишається обмеженим.

Реагуючи на потреби міського відновлення, ООН-Хабітат співпрацює з Міністерством розвитку громад та територій України, надаючи стратегічні та політичні консультації. Відповідно до свого мандату сприяти створенню соціально та екологічно сталих і стійких міст та селищ, ООН-Хабітат підтримала низку неприбуткових та державних українських організацій у підготовці тематичних документів щодо дев'яти взаємопов'язаних аспектів техногенного середовища України. Кожен документ розглядає історичний контекст та ключові питання відповідної теми у зв'язку з міським відновленням, представляючи цінне авторське розуміння цієї проблематики.

У межах напрямку **«Міське управління»** документ «Громадянська відповідальність: майбутнє міст в Україні» досліджує, як громадська участь і громадянська відповідальність можуть взаємодіяти з інклюзивними та демократичними процесами міського відновлення. Документ «Муніципальне управління в Україні» визначає інституційні та адміністративні особливості, а також можливості й обмеження, що впливають на здатність муніципалітетів долучатися до відновлення. Документ «Децентралізація та відновлення: планування місцевого відновлення в Україні» оцінює вплив історичної реформи децентралізації на формування ролі органів місцевого самоврядування в плануванні та реалізації відновлення. У межах напрямку **«Питання землі в містах»** документ «Питання землі та власності у контексті житлового й міського розвитку в Україні» охоплює еволюцію земельної власності та прав на нерухомість, зокрема в аспекті їх критичної важливості для відбудови та розвитку житла. У межах напрямку **«Містобудування»** документ «Просторове планування в Україні»

окреслює планувальне середовище та пов'язані з ним рамкові умови, що спрямовують скоординовану просторову відбудову на національному, регіональному та місцевому рівнях. У межах напрямку **«Житло в містах»** документ «Системи забезпечення житлом в Україні» вивчає механізми фінансування, надання та регулювання житла під час відновлення, і доповнюється документом «Дослідження питання соціального житла в Україні», який розглядає еволюцію соціального житла та наслідки для розширення забезпечення доступним житлом. У межах останнього напрямку, **«Професійні навички»**, документ «Фахівці техногенного середовища: освіта та практика в Україні» оцінює професійний потенціал, доступний для планування, проектування та реалізації міської відбудови, тоді як документ «Фахівці техногенного середовища: університетська освіта в Україні» аналізує системи вищої освіти, які готують майбутніх фахівців техногенного середовища для відбудови та міського розвитку.

Тоді як багато документів про відновлення та відбудову в Україні починаються з опису збитків від 2014 та 2022 років, ця серія пропонує ширшу перспективу. Вона активно досліджує обрані теми крізь призму радянського та пострадянського перехідного періоду і періоду реформ.

Загалом серія передає голоси науковців, практиків і активістів громадянського суспільства з різних дисциплін та сфер, представляючи місцеві експертні знання та досвід, укорінені в українському контексті. Вони пропонують багатовимірну діагностичну базу та спільну мову для інформування постійних багаторівневих дискусій щодо міських викликів і можливостей країни, а також варіантів майбутнього та способів, якими Україна може їх досягти. Зокрема, серія має на меті зробити внесок у триваючі процеси децентралізації та демократизації. Ухвалення рішень щодо міст та селищ на місцевому рівні та з урахуванням контексту вимагає ширшої обізнаності та спільного розуміння техногенного середовища, зокрема його планування й управління ним. Тематичні документи відповідають на цю потребу, підвищуючи наявність та доступність знань з міської тематики та надаючи велику кількість посилань для подальшого читання. ООН-Хабітат сподівається, що ця серія слугуватиме інформаційним ресурсом для розробників політик, посадових осіб місцевого самоврядування, практиків, партнерів з розвитку, дослідників, залучених до міського відновлення України, а також для широкого кола читачів; і сприятиме дискурсу, процесам та результатам відновлення, які відповідатимуть контексту, будуть інклюзивними, стійкими та сталими.

Вступ

Реформа децентралізації в Україні докорінно змінила інституційний ландшафт як для процесів відновлення у відповідь на триваюче повномасштабне вторгнення Росії з лютого 2022 року, так і для довгострокової трансформації системи управління. Це відбулося завдяки переосмисленню ролі органів місцевого самоврядування як головних суб'єктів планування, надання послуг та територіального розвитку. Починаючи з 2014 року, фінансові та адміністративні повноваження поступово передавалися громадам, що знаменувало рішучий відхід від високоцентралізованих управлінських структур радянської доби до більш демократичної, підзвітної та територіально орієнтованої системи публічного управління. В умовах триваючої з 2022 року війни ця реформа стала підґрунтям для переходу до територіально орієнтованого планування відновлення під керівництвом місцевої влади, що дозволяє органам місцевого самоврядування ефективніше реагувати на різноманітні масштаби руйнувань, переміщення населення та економічні потрясіння. Водночас децентралізація є невід'ємною складовою ширшого постсоціалістичного переходу в системі врядування, спрямованого на зміцнення інституційної спроможності, прозорості та багаторівневої координації відповідно до курсу на європейську інтеграцію та державної політики наближення до стандартів ЄС. Проте ця подвійна роль також виявляє низку викликів, серед яких: нерівномірна спроможність на місцевому рівні, обмеженість ресурсів, а також потреба в узгоджених національних рамках, які б гарантували, що децентралізовані зусилля з відновлення сприятимуть не лише невідкладній відбудові, а й довгостроковій, інклюзивній та системній реформі врядування на засадах сталого розвитку.

Цей документ складається з шести розділів: Розділ 1 представляє мету, сферу охоплення та методологію дослідження, визначаючи місце децентралізації в процесах відновлення України у воєнний час та довгостроковій трансформації системи управління. Розділ 2 надає історичний контекст, відстежуючи попередні періоди централізованого та децентралізованого управління й аналізуючи уроки минулого досвіду відбудови. Розділ 3 розглядає сучасну систему децентралізації, зокрема правові, фінансові та інституційні реформи, а також вплив повномасштабного вторгнення на відносини між

центральною владою та органами місцевого самоврядування. Розділ 4 аналізує підходи до планування відновлення, приділяючи особливу увагу партисипативним механізмам, цифровим інструментам та впливу прагнень щодо європейської інтеграції. Розділ 5 робить огляд окремих ключових зацікавлених сторін, програм та платформ, що підтримують децентралізоване врядування, включаючи національні інституції, органи місцевого самоврядування, організації громадянського суспільства, міжнародних партнерів та суб'єктів приватного сектору. Розділ 6 підсумовує головні висновки та визначає пріоритетні напрями для зміцнення децентралізованого врядування під час відновлення та відбудови. Також у цьому розділі окреслено перспективи та точки докладання зусиль для подальших досліджень.

МЕТОДОЛОГІЯ

В основу цього документа покладено поєднання первинних та вторинних даних. У період із березня до травня 2025 року було проведено серію напівструктурованих інтерв'ю з ключовими інформантами — п'ятьма провідними експертами (Додаток), які представляють центральні органи влади, структури регіональної підтримки та донорський сектор. Наочні якісні оцінки та висновки респондентів цитуються впродовж усього документа. Паралельно, протягом того ж періоду, здійснювався кабінетний аналіз наукової та «сірої» літератури (аналітичних звітів і неформальних джерел).

СЕМІНАР ДЛЯ РОЗГЛЯДУ ПОПЕРЕДНІХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Як і у випадку з іншими документами цієї серії, було проведено семінар (воркшоп) під назвою «Міське громадянство та партисипативне планування»,¹² покликаний представити основні положення документа, розглянути попередні результати та отримати зворотний зв'язок від зацікавлених сторін. Семінар, що відбувся 21 березня 2025 року, зібрав широку українську аудиторію, яка представляла різні зацікавлені сторони (стейкхолдерів). Роботу презентував співавтор Руслан Антоненко, після чого відбулася дискусія, модератором якої виступив Максим Терлецький.

12 Стаття про семінар (воркшоп) опублікована на вебсайті АУУ (Асоціації українських університетів) під назвою «Альянс українських університетів провів два тематичних воркшопи | The Alliance of Ukrainian Universities»

Історичний контекст

Ключові дати триваючої реформи децентралізації, на які є посилання в цьому документі, наведено на Рисунку 1.

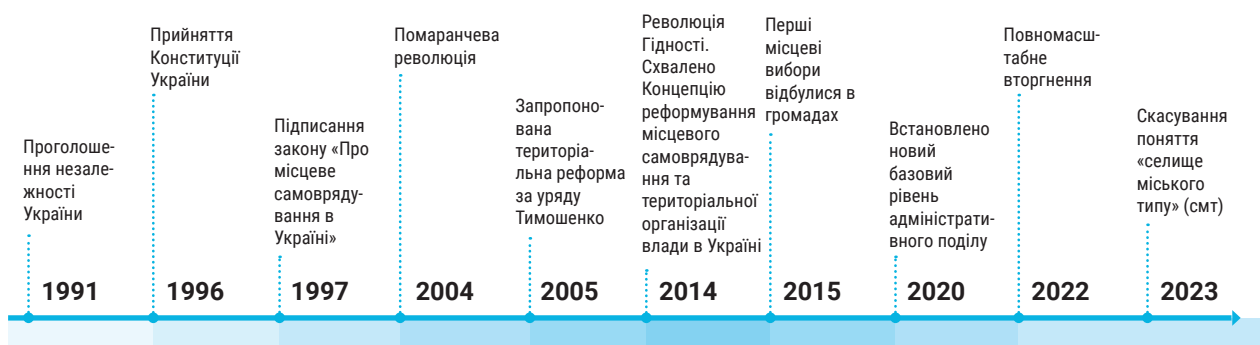

Рисунок 1: Ключові етапи становлення децентралізації

ПЕРІОД ДО 1990-х РОКІВ: ЦЕНТРАЛІЗОВАНЕ ВРЯДУВАННЯ ТА ПІДХОДИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ЗА ПРИНЦИПОМ «ЗВЕРХУ ВНИЗ»

Вступ

Україна нині розпочинає свою другу за пам'яті нинішніх поколінь масштабну повоєнну відбудову, навіть в умовах триваючих бойових дій. На відміну від періоду після Другої світової війни, це перша відбудова, під час якої місцеві громади мають потенціал стати головними суб'єктами прийняття рішень щодо того, як саме відбуватиметься відновлення. Попередній досвід відбудови надає важливі аналітичні орієнтири, проте сучасний контекст — зокрема система децентралізованого врядування — вимагає нових підходів. Існує оптимістичне бачення щодо того, що органи місцевого самоврядування відіграватимуть дедалі важливішу роль у формуванні політики відновлення через ітеративні, адаптовані до місцевого контексту процеси планування.

У новітній історії України можна виділити два періоди, коли повноваження передавалися місцевим суб'єктам прийняття рішень.

- Перший розпочався після розпаду Радянського Союзу в 1991 році та був переважно *de facto* неформальним процесом, зумовленим слабкістю національної економіки й занепадом традиційних систем соціального забезпечення. Прикладом такого типу неформальної децентралізації стала поява неформальних

приватизованих систем громадського транспорту та мереж розподілу, які доповнювали занепадаючі державні аналоги. У 1990-ті роки також спостерігалось становлення олігархів, чиє домінування в ключових галузях промисловості в окремих випадках переростало у надмірний вплив на місцеве економічне та містобудівне планування. Втім, *de jure*, система державного управління України в цей період залишалася високоцентралізованою.

- Друга децентралізація в Україні, натомість, відбувалася з позиції відносного економічного піднесення у другому десятилітті XXI століття та була впроваджена на всіх рівнях влади. Це кардинально відрізнялося від ситуації 1990-х років, коли існувало загальне побоювання, що передача повноважень регіонам і територіальним громадам може поставити під загрозу легітимність держави. Після Революції Гідності 2013–2014 років¹³ підхід змінився. Децентралізація була переосмислена як масштабний державотворчий проєкт, покликаний зміцнити Україну як політичну спільноту (Інтерв'ю, Гурін, народний депутат, Верховна Рада, березень 2025 р.). Метою Революції Гідності було відновлення євроінтеграційного курсу України щодо вступу до Європейського Союзу (ЄС) після усунення від влади президента Януковича.¹⁴ Сьогодні Революція Гідності розглядається як поворотна подія, що остаточно закріпила шлях України до інтеграції з ЄС та, зокрема, до впровадження європейських принципів врядування (Wilson Center, 2024).

¹³ Революція Гідності (2013–2014 роки), також відома як «Євромайдан», позначає період масових протестів в Україні, що розпочалися в листопаді 2013 року та призвели до усунення від влади президента Віктора Януковича в лютому 2014 року, що знаменувало фундаментальний поворот у політичному курсі країни.

¹⁴ Янукович — український політик та четвертий президент країни (з 2010 до 2014 року).

Управління в умовах воєнного часу — як у своїй більш обмеженій формі після російської окупації Донбасу та Криму в 2014 році, так і під час повномасштабного вторгнення з 2022 року — відобразило риси обох цих попередніх періодів нестійкої децентралізації. Як і в 1990-ті роки, наслідки вторгнення призвели до руйнування систем надання соціальних послуг на певних територіях, особливо наближених до лінії фронту. Це змусило громадян та громади покладатися на власні сили — наприклад, під час ремонту пошкодженого житла, зведення імпровізованого (саморобного) тимчасового житла з місцевих матеріалів, а також забезпечення генераторами й питною водою у випадках відмови муніципальних систем життєзабезпечення (Wilson Center, 2024). Неурядові організації (НУО), як українські, так і міжнародні, також активно долучилися, щоб замінити або підсилити наявні системи соціального забезпечення.

Однак певні аспекти управління в Україні під час війни зазнали рецентралізації через падіння регіональних податкових надходжень та колосальні обсяги бюджетної підтримки від західних партнерів, яка надходила безпосередньо до центрального уряду для подальшого розподілу між регіонами. Зокрема, зазначається, що *«в кожній області та районі було створено тимчасові державні органи — військові адміністрації — для забезпечення ефективного здійснення (...) повноважень (необхідних для відведення загрози) та для відсічі ворогу»* (Darkovich and Savisko, 2024).

Воєнний стан¹⁵ мав низку інших наслідків для органів місцевої влади. Зокрема:

- Перерозподіл повноважень від органів місцевого самоврядування до військових адміністрацій. Багато де, особливо наближено до зон бойових дій, військові адміністрації (військово-цивільні адміністрації) замінили або перебрали на себе повноваження обраних посадових осіб місцевого самоврядування (Baker McKenzie, 2026). Крім того, оскільки під час дії воєнного стану місцеві вибори не проводяться, окремі обрані посадовці можуть приділяти менше уваги зверненням і потребам виборців.
- Звуження повноважень щодо прийняття рішень на місцевому рівні, насамперед у питаннях безпеки, запровадження комендантської години,

обмеження пересування та розподілу ресурсів. Доступ до певних джерел даних було обмежено з міркувань безпеки.

- Перерозподіл бюджетів: оскільки видатки на безпеку є пріоритетними, місцеві бюджети були кардинально переорієнтовані на потреби оборони та підтримання життєво важливих послуг, тоді як багато проектів і програм розвитку, визнаних некритичними, було призупинено або скасовано (Дарковіч, 2023). До таких неперіоритетних програм увійшли й ті, що були спрямовані на адміністративні реформи.
- Адміністративні виклики: чимало органів місцевого самоврядування функціонують в умовах кадрового дефіциту, оскільки частину працівників було мобілізовано на військову службу, а інші стали вимушеними переселенцями. Інші працівники публічного сектору стикалися із затримками виплати заробітної плати та були змушені шукати неформального підробітку для забезпечення базових потреб (Rabinovych et al., 2024).
- Координація реагування на надзвичайні ситуації: місцевій владі довелося стрімко адаптуватися для налагодження взаємодії з військовими структурами, проведення евакуації, управління розподілом гуманітарної допомоги та підтримання функціонування критичної інфраструктури в умовах війни (Keudel & Huss, 2025).
- Цифрова трансформація: багато органів місцевого самоврядування намагалися прискорити перехід на цифрове надання послуг для забезпечення безперебійної роботи всупереч фізичним руйнуванням і загрозам. Цей інструмент став особливо важливим для налагодження зв'язку з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) та їх залучення до процесів планування.
- Розширення безпекових обов'язків: представники місцевої влади взяли на себе розширені функції у сфері територіальної оборони, облаштування та управління укриттями, а також захисту критичної інфраструктури.
- Водночас, внаслідок війни, з'явилася низка масштабних національних і міжнародних програм підтримки місцевого відновлення, які мають суттєвий вплив на місцеве врядування. До них належать:

15 Загальнодержавний воєнний стан було запроваджено в Україні 24 лютого 2022 року після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації.

Національні програми:

- План відновлення України — урядова комплексна стратегія відновлення, що визначає пріоритети в різних секторах економіки (Кабінет Міністрів України, 2024).
- Державний фонд відбудови — спеціальний фонд, через який уряд України спрямовує ресурси на відбудову інфраструктури (Національна рада з відновлення, 2022).
- Платформа «Відновлення» — цифрова система для відстеження проєктів відбудови та забезпечення прозорості використання коштів на відновлення (Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, б. д.).

Міжнародні програми:

- Ініціативи Конференцій з питань відновлення України (URC) — багатосторонні фінансові зобов'язання та програми, що координуються в межах регулярних міжнародних конференцій (Конференція з питань відновлення України, б. д.).
- Фонд ЄС для України (Ukraine Facility) — пакет підтримки обсягом 50 млрд євро, що передбачає надання грантів і кредитів на відбудову та впровадження реформ (Європейська Комісія, 2026).
- Цільовий фонд Світового банку з підтримки, відновлення, відбудови та реформування України (URTF) — координація донорських коштів для відновлення критичної інфраструктури (Група Світового банку, б. д.).
- Проєкт USAID «Економічна підтримка України» (ERA) — до видання адміністрацією Трампа розпорядження про закриття USAID проєкт підтримував економічну стабілізацію та розвиток в українських громадах (ERA, б. д.).
- Програма ПРООН із реагування на кризи та забезпечення стійкості — зосереджена на відновленні систем врядування та наданні базових послуг на місцевому рівні (ПРООН, б. д.).
- Пакет солідарності з Україною від Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) — фінансування відновлення критичної інфраструктури.
- Програма відновлення України від ЄБРР — підтримка відновлення приватного сектору та відбудови муніципальної інфраструктури (Європейський банк реконструкції та розвитку, б. д.).
- Регіональні донорські програми таких країн, як Польща, держави Балтії, Великобританія та інші.

Хоча благодійні та донорські організації рухаються в напрямку «локалізації допомоги» підвищення прозорості та посилення місцевого контролю над проєктами, що фінансуються донорами, прогрес на цьому напрямі наразі залишається неповним. Локалізація допомоги передбачає вжиття заходів, які дозволяють громадам (органам місцевого самоврядування) та місцевим неурядовим організаціям (НУО) безпосередньо подавати заявки на гранти — незалежно від того, чи надходять вони від українського уряду, чи від іноземних донорських організацій, — замість того, щоб покладатися на централізований розподіл, який може зміщувати пріоритети вбік від реальних потреб самої громади (USAID, 2022).

Як свідчать численні історичні приклади, зокрема досвід Сполучених Штатів після Другої світової війни та Республіки Грузія після російського вторгнення 2008 року, наслідки війни часто призводять до формування повоєнної системи врядування, яка є більш централізованою, ніж довоєнна. Коли війна в Україні зрештою вщухне, країні, ймовірно, доведеться шукати баланс між прагненням до децентралізованого управління та імперативом безпеки у випадках їхнього можливого конфлікту. У цьому сенсі ступінь і стійкість децентралізованого врядування та планування відновлення на місцевому рівні в майбутньому, ймовірно, залежатимуть від оцінок зовнішніх загроз. Ще однією перешкодою для спроможності органів місцевого самоврядування здійснювати власне партисипативне планування є той факт, що в багатьох громадах значна частина місцевих мешканців не може бути фізично «присутньою за столом переговорів», оскільки вони є внутрішньо переміщеними особами або перебувають за кордоном. Зрештою, одна з причин, чому повномасштабне вторгнення стало особливо травматичним для українського суспільства, полягає в тому, що у мирний час відносно небагато сімей переїжджали зі своїх рідних міст, і саме ця осілість була підґрунтям міцності та практичної цінності соціальних зв'язків (Cedos, 2024). Хоча Україна у співпраці з громадськими організаціями демонструє винахідливість у розробці методів залучення переміщеного населення до процесів візіонування та планування розвитку рідних громад, неможливість проведення очного партисипативного планування за принципом «знизу вгору» залишається постійним викликом. Навіть для тих громадян, які не залишали своїх домівок, обстановка війни зміщує фокус уваги на щоденне виживання, що ускладнює забезпечення репрезентативної участі громадськості у плануванні відновлення.

Планування відновлення на місцевому рівні після Другої світової війни

На кінець Другої світової війни було зруйновано 40 відсотків будівель Києва, зокрема численні храми та історичні пам'ятки (Euromaidan Press, 2018). Україна зазнала колосальних воєнних збитків, завданих промисловим об'єктам, житловій інфраструктурі та вантажно-пасажирським транспортним мережам. Подібна доля спіткала міста по всій Українській Радянській Соціалістичній Республіці (УРСР).

Відбудову міських центрів в Україні можна поділити на кілька етапів. Безпосереднє повоєнне відновлення тривало з 1944 до 1950 року. Воно було зосереджене на аварійному відновленні життєво важливих послуг, розчищенні завалів, розмінуванні території та знешкодженні боєприпасів, а також на забезпеченні тимчасовим житлом мешканців, які поверталися додому.

Етап масштабної відбудови (1950-ті роки) відзначився повномасштабною реконструкцією центру Києва відповідно до централізованого генерального плану, в якому Радянський Союз прагнув втілити принципи архітектури соціалістичного реалізму. Ті самі принципи застосовувалися й до інших промислових міст радянської України та Білорусі. І Київ, і Мінськ стали великими показовими проєктами комуністичних архітектурних принципів, які ставили на перше місце верховенство держави, закріплене в самій міській формі. Темпи відбудови дали можливість продемонструвати нібито ефективність і перевагу комуністичної моделі прийняття рішень за принципом «зверху вниз», спеціалізації праці та технократичного міського дизайну, який мав не просто забезпечити громадян житлом, а й водночас виховати з них соціалістичний ідеал. Ще до війни радянський уряд зробив зачистку міст та їхню перебудову ключовим елементом комуністичного державного планування, що наочно проілюстровано реконструкцією Москви 1930-х років у стилі барона Османа (Haussmann-style). У цьому контексті офіційні радянські наративи, висловлюючи скорботу за людськими втратами, часто подавали руйнування фашистськими військами старої забудови та кварталів як можливість для сучасної комплексної перебудови. Хоча сучасний термін «відбудувати краще, ніж було» (build back better) тоді не вживався, загалом можна спостерігати схожий акцент на

відбудові як інструменті вдосконалення. Відтак хід відбудови Києва ретельно висвітлювався та пропагувався на сторінках газети «Правда».¹⁶ Уже в 1945 році це радянське пропагандистське видання регулярно писало та стежило за загальною відбудовою Києва й освоєнням лівого берега Дніпра. Згадки про відбудову Києва періодично з'являлися в «Правді» до кінця 1950-х років. Цей період загалом співпадає з часом, коли радянський уряд позиціонував містобудування в Києві саме як «відбудову/реконструкцію», а не як звичайне міське планування. Посилання на «відбудову Києва» почали зникати у 1957 році, з початком хрущовської кампанії масового житлового будівництва. У цей час, принаймні на рівні риторики, радянський дискурс вийшов за рамки концепції повоєнного відновлення.

Навіть в умовах суворо централізованого управління простежується певна чутливість до збереження історичної спадщини, яка, втім, супроводжується наголосом на необхідності перегорнути сторінку. Типове формулювання зі сторінок газети «Правда України» 1950-х років звучить так:

«Київ має своє унікальне обличчя. У ньому поєднуються минуле, сьогодення і майбутнє. Місто пережило роки оновлення та роки свого відродження. Фашисти по-варварськи зруйнували весь Хрещатик та багато інших центральних магістралей і площ. Зрозуміло, що на руїнах нічого не можна було відбудувати чи відреставрувати. Тут довелося розчищати завали й будувати все заново, будувати без повторення старих принципів та архітектурних стилів».

(«Правда України», 1954, 23 лютого)

У 1954 році радянська пропаганда впевнено проголошувала, що «Київ став красивішим, індивідуальнішим і комфортнішим, ніж був до війни!» («Правда України», 1954, 28 травня). Вона також послідовно наголошувала на нібито перевагах планування за принципом «зверху вниз», стверджуючи, що сам Хрущов був «організатором і рушійною силою швидкої відбудови Києва» (Дрозденко В. І., 1961).

16 «Правда» — історична російськомовна газета. Вона була одним із найважливіших офіційних друкованих органів Комуністичної партії Радянського Союзу та стала ключовим інструментом трансляції партійної політики, ідеології та державних меседжів у радянську добу.

Повоєнний Київ позиціонувався як зразкове місто, яке славилося не лише своєю архітектурною забудовою, а й зеленими насадженнями.

«Хоча Київ і так виглядає як місто-сад, кількість зелених насаджень у парках, скверах, на вулицях і площах міста зросла вп'ятеро. Будуть розбиті нові сади. На Трухановому острові створюється гідропарк. Трудящі Москви, Ленінграда та всіх братніх республік можуть відбудовувати Київ».

(«Правда України», 1954, 28 травня)

Рисунок 2: Зображення нових житлових будинків на вулицях Свердлова та Пушкінській, зведених у Києві після Другої світової війни. Джерело: «Правда України», 1954 р.

Передбачалося, що відбудова стане державотворчим процесом, який об'єднає розрізнені республіки. Ще однією паралеллю із сучасним плануванням повоєнної відбудови є очікування, що ті, хто зробив внесок у звільнення України від нацистської окупації, також залишать помітний слід у процесі відбудови. У той період цими акторами були переважно інші радянські республіки, тоді як сучасні зусилля з відбудови тісніше пов'язані із нинішніми західними партнерами України.

«Після війни ми відновили та відбудували (...) тисячі добротних будинків. Проте в місті досі не вистачає житла, і ми повинні найближчими роками визначити

вільні ділянки для будівництва великих житлових будинків без знесення наявної забудови».

(«Правда України», 1954, 23 лютого)

Майже вся увага державних органів у питаннях повоєнної відбудови була зосереджена на столиці, тоді як за цим парадним фасадом багато малих міст так і не були по-справжньому відбудовані. Цілком можливо, що ця надмірна зосередженість на Києві відвертала увагу від менших міст. Наприклад, Корюківка, де нацисти винищили все населення чисельністю 6 700 осіб і спалили поселення дотла, так і не відновила свою довоєнну чисельність населення. Крім того, багато невеликих сіл у районах, де точилися запеклі бої (особливо на сході України та навколо Києва), після руйнування були покинуті й фактично зникли з історичної мапи. Радянська влада часто віддавала перевагу консолідації вцілілого населення у більших населених пунктах замість відбудови кожного малого села.

Міграційні процеси населення після війни

Хоча жодне велике місто не було покинуте, Україна впевнено урбанізувалася ще до початку війни. Сучасна Україна, натомість, не демонструє аналогічних демографічних факторів притягання до міст.

Перепис населення 1926 року зафіксував, що лише 18,5% українців проживали в містах (Demoscope Weekly, б. д.). До початку війни ця частка зросла приблизно до третини населення. Ще одним чинником, який спричинив інтенсивну міграцію з сільської місцевості до міст, був геноцид Голодомору та переконання, що міське життя підвищує рівень продовольчої безпеки.¹⁷ До 95% жертв Голодомору становили жителі сіл. Містяни натомість мали доступ до державних та заводських систем розподілу продуктів. Крім того, у міських зонах проживало більше етнічного російського населення, до якого Кремль ставився прихильніше. Така сукупність факторів спричинила стрімкий відтік людей до міст після закінчення війни (Slaveski, 2021).

¹⁷ Голодомор — штучний голод, внаслідок якого у 1932–1933 роках загинули мільйони громадян Української Радянської Соціалістичної Республіки; визнаний геноцидом більш ніж 30 державами світу. Радянська політика, що спричинила Голодомор, була спрямована безпосередньо проти селянства. Коли сталінський режим відновив контроль над територіями після відступу нацистів, страх перед можливим поверненням кампаній штучного голоду проти селян став додатковим стимулом для міграції з сіл до місто.

«До 1945 року майже 100 000 жителів Києва звернулися до місцевої влади з клопотанням про надання їм земельних ділянок під городництво», оскільки родючі «невикористані державні» землі були розхоплені одразу після визволення міста в попередній період».

(Slaveski, 2021 p39)

Радянська влада застосовувала низку заходів для контролю напливу нових мешканців, зокрема встановлення контрольованого периметра навколо міста для регулювання в'їзду. Хоча поворотна міграція була необхідною для забезпечення відбудови, поповнення робочої сили та відновлення роботи комунальних служб, влада прагнула впорядкувати та контролювати прибуття людей через гострий дефіцит житла й обмежену міську інфраструктуру. Це тимчасово створило умови, за яких Київ функціонував як зона суворо обмеженого доступу. Ці заходи ілюструють виклики управління повоєнною відбудовою в умовах значної поворотної міграції та демографічного тиску навіть у межах жорстко централізованої системи управління.

Друга світова війна назавжди зруйнувала традиційні міські соціальні зв'язки. На початку XX століття «українці становили 80% населення українських губерній і домінували в сільській місцевості, тоді як росіяни, русифіковані українці та євреї переважали в містах. Небагато українців мігрували до міст і знаходили там роботу» (Liber, 1993, с. 12). Чверть населення Києва до війни становили євреї, які стали мішенню нацистського терору. Повоєнне заселення заохочувало переїзд до Києва більшої кількості етнічних росіян, багато з яких зайняли місця колишнього єврейського населення. Київ та прилеглі території швидко заселялися після війни: між 1944 і 1946 роками чисельність населення майже подвоїлася, однак його новий склад вже не був таким, як раніше. Подібним чином у Криму етнічні росіяни зайняли будинки жертв примусової депортації кримськотатарського населення 1944 року, здійсненої сталінським режимом¹⁸. Масове переселення з території Росії на окуповані землі є ще однією паралеллю із сучасною ситуацією, яку доведеться вирішувати після закінчення війни.

Робоча сила для відбудови

Сталін залучав величезну кількість в'язнів до примусової праці для швидкої відбудови міст, зокрема й в Українській РСР. Готовність Сталіна використовувати рабську працю для швидких темпів відбудови компенсувала загальний дефіцит робочої сили, спричинений воєнними втратами.

«У великій кількості в'язні залучалися до робіт із розчищення завалів та відновлення зруйнованих війною міст — Мінська, Києва, Сталінграда, Севастополя, Ленінграда, Харкова, Луганська та низки інших. Вони зводили житлові будинки, лікарні, об'єкти культури, готелі та міську інфраструктуру. Вони також будували в містах, які не постраждали від війни — Челябінську, Свердловську та Новосибірську... Деякі міста (наприклад, Мінськ) були на 60 відсотків відбудовані в'язнями, у Києві вони відновили центр міста та Хрещатик».

(Aphutin, 2021, in Topwar, 2021)

Майбутня відбудова в Україні в умовах демократичного врядування не матиме доступу до подібних механізмів залучення робочої сили. Вона також відбуватиметься в межах системи захисту прав власності та в соціальному контексті, що надає важливого значення збереженню історичної спадщини. Ці фактори, ймовірно, зроблять процеси відбудови більш консультативними та процедурно складними, що може вплинути на темпи їх реалізації.

Ще одним чинником, який пришвидшив відбудову в радянський період, було використання ефекту масштабу в житловому будівництві, централізованому теплопостачанні та виробництві енергії. Ці масштабні інфраструктурні проекти були до певної міри ефективними, однак через супутні ефекти (spillover effects) вони також сприяли додатковій адміністративній централізації. Водночас вони — як показали атаки на критичну інфраструктуру — створили серйозні вразливості. З цих причин відновлення інфраструктури, ймовірно, відбуватиметься в меншому та більш

18 Низка національних парламентів та органів публічної влади офіційно визнали цю депортацію геноцидом, зокрема й Україна.

дезагрегованому (роззосередженому) масштабі, що більше сприятиме децентралізованому врядуванню.

Регіональне врядування в добу соціалізму

Хоча офіційно Радянський Союз був суворою системою, побудованою за принципом «зверху вниз», насправді значний вплив на управління мали регіональні «клани». За даними Сімановського та Кулікова (Simanovskyy and Kulikov, 2024), це було особливо поширено в більш індустріалізованій східній частині країни. Старі партійні лідери гуртувалися навколо чотирьох регіональних центрів: Харкова, Донецька (Сталіно), Дніпра (Дніпропетровська) та Києва. Офіційна заборона ідеологічних фракцій радянським урядом посилила вплив кланів і створила приховану підструктуру регіонального управління під офіційною системою (Simanovskyy and Kulikov, 2024). Ця кланова структура відтворилася у дещо зміненій формі в перші роки незалежності України.

ПОСТРАДЯНСЬКА ТРАНСФОРМАЦІЯ (1990-ті – 2014 РОКИ): ПЕРШІ СПРОБИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЗМІНИ В СИСТЕМІ ВРЯДУВАННЯ

Становлення неформальних систем та де-факто децентралізація на тлі скорочення державної підтримки

У 1990-х роках, після здобуття Україною незалежності, державні видатки стрімко впали, що суттєво вплинуло на місцеве управління: «економіка України щорічно скорочувалася на 9,7–22,7 відсотка у період з 1991 до 1996 року» (Sutela, 2012). Національна валюта використовувалася недостатньо, і багато угод здійснювалося за допомогою бартеру. Припинення фінансових трансфертів від центрального уряду до областей призвело до того, що органи влади міст і містечок не отримували необхідних коштів, через що об'єднання громадян були змушені імпровізувати задля продовження надання необхідних послуг. Це спричинило де-факто децентралізацію, яка відбувалася поза межами правових реформ. Як зазначав Сутела:

«Оскільки податкова база звужувалася, спроби збільшити податкові надходження часто означали, що те,

що ще можна було оподаткувати, оподатковувалося надмірно важко. Це знову змушувало багатьох громадян і компанії переходити в тіньову економіку».

(Sutela, 2012).

У вакуум влади, залишений державою, невдовзі прийшов новий клас олігархів, які здобули контрольні пакети акцій у ключових галузях промисловості. Вони також утвердили територіальний контроль відповідно до розташування цих промислових об'єктів. У багатьох регіонах підконтрольні олігархам підприємства домінували в місцевих економіках і створювали містоутворюючі підприємства («компанії-міста»), що давало їм надмірний важіль впливу на пріоритети та політику органів місцевого самоврядування, перешкоджаючи модернізації інфраструктури чи вирішенню екологічних проблем (Kolisnichenko et al., 2006).

Така структура була побічним ефектом радянської економічної політики, яка надавала пріоритет ефекту масштабу й часто створювала мономіста — міста з однією домінуючою галуззю промисловості (Invisible Cities, б. д.). Коли ці моногалузі перейшли від державного до приватного контролю, монополія місцевих осередків комуністичної партії змінилася приватними монополіями, де іноді — за іронією долі — колишня компартійна еліта поставала новими капітанами дикого капіталізму. Аналогічний процес відбувався на всьому пострадянському просторі (Інтерв'ю, Ельдар Дюсетаєв, колишній заступник мера Караганди, Казахстан, березень 2025 р.).

З цих причин розвиток чутливого до потреб громади або репрезентативного місцевого самоврядування був обмеженим, оскільки кандидатам на посади мерів чи депутатів міських рад не дозволялося кидати виклик укоріненним інтересам. Суди також зазнавали маніпуляцій. Крім того, олігархи вибудували розгалужені патрон-клієнтські відносини з місцевими посадовцями, створивши паралельні структури влади, які в обхід формальних інституцій врядування приймали ключові рішення. Водночас вони заснували медіахолдинги, що обмежували доступ громадськості до об'єктивної інформації щодо проблем місцевого самоврядування, тим самим унеможлиблюючи прозорість у прийнятті місцевих рішень.

Перші спроби реформ

Помаранчева революція¹⁹ в Україні відбулася у 2004–2005 роках та привела до обрання президентом Віктора Ющенка. Ющенко пережив спробу вбивства та здобув перемогу над фаворитом Кремля Віктором Януковичем, який на той момент обіймав посаду прем'єр-міністра за часів тривалого правління президента Леоніда Кучми. Прагнучи зробити систему державного управління України більш прозорою, у 2005 році президент Ющенко спробував провести адміністративно-територіальну реформу. Хоча вона й не мала кінцевого успіху, ця спроба стала дорожньою картою (проектом) для подальших реформ децентралізації за президентства Петра Порошенка та Володимира Зеленського (Mefford, 2021).

Романа Безсмертного було призначено віцепрем'єр-міністром з питань адміністративно-територіальної реформи; він часто заявляв, що піде у відставку, якщо реформу не буде ухвалено. Однак, просуваючи цей план серед політичних еліт, Безсмертний незабаром зіткнувся зі спротивом, і реформа тоді так і не була реалізована. Одне з тогочасних медіаджерел зазначало:

«Серед іншого, адміністративно-територіальна реформа передбачає ліквідацію районних державних адміністрацій, а їхні нинішні функції планується передати органам місцевого самоврядування. Цілком зрозуміло, що така постановка питання не дуже подобається тисячам місцевих чиновників, які наразі обіймають «хлібні посади» в райдержадміністраціях».

(Лавренюк, 2005)

Ще одним випробувальним майданчиком регіонального управління в Україні стало надання додаткової автономії Криму, який мав офіційний статус республіки і, відповідно, ширші повноваження порівняно з іншими адміністративно-територіальними одиницями України. Крим мав власну Конституцію, парламент (Верховну Раду Автономної Республіки Крим) та Меджліс кримськотатарського народу. Таким

чином, управління в Криму слугувало тестовою моделлю того, який вигляд могла б мати більш федералізована структура України. Унікальний статус Криму також підкріплювався поверненням тисяч корінних кримських татар, яких за пів століття до того депортував сталінський режим. (Kowal, 2023).

БАЛАНС ПОВНОВАЖЕНЬ

Попри наявність чіткої законодавчої бази (Верховна Рада України, 1996),²⁰ впровадження децентралізації стикається з такими викликами, як суперечливість законодавства, часті внесення змін та конфлікти між центральними органами влади й органами місцевого самоврядування. Однією з критичних проблем є дублювання повноважень, зокрема між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями (МДА). Це часто призводить до неефективності й бюрократичних перепон, заважаючи дієвому розподілу повноважень.

Спроможність місцевого самоврядування

Суттєвою перешкодою для ефективної децентралізації та врядування в Україні є брак кваліфікованих кадрів на місцевому рівні. Багато територіальних громад стикаються зі значними труднощами, зокрема з нестачею компетентного управлінського персоналу, здатного ефективно організовувати надання публічних послуг. Крім того, обмежений доступ до цифрових інструментів та врядування на основі даних (data-driven governance) ускладнює впровадження сучасних адміністративних практик у громадах (Децентралізація в Україні, б. д.). Для подолання цих прогалин було запроваджено низку ініціатив із розбудови інституційної спроможності. ЄС профінансував проекти підтримки децентралізації, спрямовані на зміцнення місцевого врядування (Європейська служба зовнішніх справ, 2025). Навчальні програми, що проводяться Асоціацією міст України (АМУ) та іншими платформами місцевого самоврядування, забезпечують здобуття практичних знань і розвиток професійних навичок.

Перерозподіл фінансових ресурсів

Ключовим викликом у системі децентралізованого врядування України є перерозподіл фінансових

19 Масові протести в Україні у 2004–2005 роках, спричинені фальсифікаціями під час виборів президента; вони призвели до повторного голосування (переголосування другого туру), у якому переміг Віктор Ющенко.

20 Конституція України визначає засадничі принципи місцевого самоврядування, зокрема у статтях 5, 7 та 140–146 (Верховна Рада України, 1996).

ресурсів. Такі міста, як Дніпро, генерують суттєві місцеві доходи, однак значну їх частину змушені перераховувати до державного бюджету, що обмежує їхні можливості для реінвестування в місцевий розвиток. Ця фінансова обмеженість додатково поглиблюється залежністю від міжбюджетних трансфертів, зокрема субвенцій та дотацій вирівнювання, що створює фіскальну невизначеність. Для подолання цих викликів і посилення місцевої фінансової автономії Дніпро впровадило низку стратегічних заходів. Зокрема, було запроваджено механізми державно-приватного партнерства (ДПП) для залучення зовнішніх інвестицій, що зменшує залежність міста від державного фінансування (UkraineInvest, 2020).

Водночас було посилено місцеву економічну політику для заохочення підприємництва та розвитку бізнесу, що сприяє формуванню більш самодостатньої муніципальної економіки. Крім того, місто ефективно використало інструменти цифрового врядування для підвищення ефективності збору податків та оптимізації надання публічних послуг, забезпечуючи краще управління наявними ресурсами (Ingram & Vora, 2024).

Вплив та результати

Реформи децентралізації в Україні були спрямовані на переформатування системи врядування та відносин між центром і периферією шляхом розширення повноважень місцевого самоврядування на рівні громад²¹ за рахунок зменшення контролю з боку районів, областей та національного рівня. У результаті повноваження регіонального рівня, зокрема відповідні фінансові ресурси, були послаблені, а обов'язки перерозподілені на користь місцевих громад, насамперед у межах об'єднаних територіальних громад (ОТГ).²² Реформи змінили роль областей з безпосереднього управління на координацію та нагляд. Крім того, фінансові ресурси почали надходити безпосередньо на рівень громад, оминаючи певний контроль з боку областей. Реформа також відіграла ключову роль у зміцненні місцевого самоврядування, сприяючи активнішій участі громадськості у містобудівному плануванні. Якщо раніше побутовала думка, що децентралізація

влади може ослабити статус України як унітарної держави, то нова реформа мала на меті використати широку громадянську участь для зміцнення національної єдності та державотворення.

За словами народного депутата Дмитра Гуріна, необхідність децентралізації тривалий час блокувалася адміністрацією Януковича (Інтерв'ю, Гурін, народний депутат, Верховна Рада, березень 2025 р.). Після падіння режиму Януковича у 2014 році процеси децентралізації розвивалися стрімко та користувалися широкою підтримкою серед представників різних політичних таборів. Одним із перших провідників реформ став Володимир Гройсман — другий прем'єр-міністр за президентства Порошенка та колишній міський голова Вінниці. Його активне відстоювання децентралізації стало ключовим чинником, який переконав лідерів майже всіх політичних партій у тому, що саме децентралізація буде головним інструментом для подолання спадщини епохи Януковича.

Одним із головних мотивів децентралізації була застарілість попередньої моделі врядування в Україні, яка залишалася високоцентралізованою та неефективною, що спричиняло неналежне надання послуг, несправедливий розподіл ресурсів і фінансову залежність. Гройсман запровадив фінансову децентралізацію, передавши контроль над податковими надходженнями органам місцевого самоврядування. Принцип, що ліг в основу цих змін, згодом отримав формулювання «Де гроші, там і влада» (Інтерв'ю, Гурін, народний депутат, Верховна Рада, березень 2025 р.), що підкреслює важливість фінансового контролю в процесі децентралізації. Реформа швидко здобула популярність, оскільки громади почали відчувати реальні переваги від своєї новонабутої фінансової автономії.

В аспекті економічної та фінансової децентралізації місцеві громади отримали ширший контроль над власними фінансовими ресурсами, зокрема більшу частку податкових надходжень, відповідно до статті 69 Бюджетного кодексу України (Верховна Рада України, 2010), яка визначає склад доходів місцевих бюджетів. Реформа стимулювала конкуренцію між громадами за інвестиції, заохочуючи місцеве економічне зростання та розвиток.

21 В Україні існують три основні субнаціональні (адміністративно-територіальні) рівні: громада (територіальна громада / муніципалітет) — базова одиниця місцевого самоврядування; район — проміжний адміністративний рівень; та область — найвищий субнаціональний адміністративний рівень.

22 Об'єднані територіальні громади (ОТГ) в Україні — це більші муніципальні утворення, створені в межах реформи децентралізації, що розпочалася у 2015 році. Цей процес розпочинався на добровільних засадах, однак був завершений шляхом загальнодержавної адміністративної консолідації у 2020 році.

Одна з ключових інформантів зазначила під час інтерв'ю, що результати децентралізації стали очевидними: ремонтуються дороги, проводяться архітектурні конкурси, з'являються нові громадські простори, а залучення громадськості до прийняття рішень є активнішим, ніж будь-коли; і все це відображає зростання місцевих бюджетів (Інтерв'ю, Бондар, народна депутатка, Верховна Рада, квітень 2025 р.).

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ З 2022 РОКУ

Процес децентралізації довів свою життєво важливу роль в антикризовому управлінні під час війни, дозволивши місцевим громадам оперативно реагувати на виклики, пов'язані з воєнними діями, а також забезпечивши ефективне надання допомоги та координацію оборонних зусиль. Крім того, він посилив горизонтальний волонтерський рух,²³ що стало ключовим фактором підвищення стійкості у воєнний час. Сприяючи місцевій ініціативі та опорі на власні сили, децентралізація відіграла вирішальну роль у підтриманні національної стабільності в період кризи.

Водночас ключові інформанти, опитані для цього документа, підкреслили: хоча децентралізація пройшла випробування на міцність і довела свою ефективність, наразі цей процес призупинився через конституційні обмеження, поглиблені триваючою війною (Інтерв'ю, Бондар, народна депутатка, Верховна Рада, квітень 2025 р.; Інтерв'ю, Гурін, народний депутат, Верховна Рада, березень 2025 р.). Важливо, що обидва респонденти спрогнозували, що після скасування воєнного стану нова хвиля реформ децентралізації, найімовірніше, розгорнеться надзвичайно швидко, відкриваючи нові можливості для місцевого самоврядування.

Ще однією перешкодою для місцевого самоврядування у воєнний час стало вилучення «військового податку» (ПДФО з військових), який громади зобов'язані перераховувати до державного бюджету, що суттєво скоротило обсяг фінансування,

доступного для органів місцевого самоврядування. Водночас багато громад стикаються зі скороченням чисельності населення, падінням економічної активності та зменшенням надходжень від місцевих податків. На думку Ганни Бондар, деяким громадам може знадобитися об'єднання або консолідація для збереження своєї життєздатності (Інтерв'ю, Бондар, народна депутатка, Верховна Рада, квітень 2025 р.). Ці зрушення підкреслюють нагальну потребу в реформуванні податкового законодавства для адаптації до нових реалій.

Стратегічне планування відновлення є відповіддю на масштабні руйнування, спричинені триваючою війною, та зосереджується на відбудові інфраструктури, економічному відродженні й соціальній згуртованості. Хоча ці плани мають на меті посилити децентралізацію, визначаючи органи місцевого самоврядування ключовими акторами, вони також виявляють нерозв'язане протиріччя: баланс повноважень між центральним та місцевим рівнями після війни потребуватиме постійного перегляду й узгодження під впливом як імперативів безпеки, так і вимог щодо вступу до ЄС.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

На момент написання цього документа перебіг децентралізації залишається предметом гострих дискусій та широкого висвітлення в українському суспільстві. Серед питань, що залишаються нерозв'язаними, — тривала напруженість у відносинах між Комітетом з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування²⁴ і Асоціацією міст України (АМУ).²⁵ Центральна влада схильна розглядати нагляд як інструмент забезпечення підзвітності та контролю, тоді як багато громад сприймають його як потенційне обмеження місцевої автономії.

Ще одним важливим предметом обговорень на момент написання документа є законопроект № 4298 «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших

23 Горизонтальний волонтерський рух (волонтерство) позначає добровільну взаємодію за принципом «рівний — рівному» та ініціативи, що виникають всередині громад по всьому суспільству, на протипагу керованим державою діям за принципом «зверху вниз».

24 Це постійний комітет Верховної Ради України, відповідальний за законодавче забезпечення та контроль у сферах місцевого самоврядування, децентралізації, регіонального розвитку та містобудування

25 Асоціація міст України (АМУ) — недержавна організація, що представляє інтереси органів місцевого самоврядування в Україні. Вона об'єднує муніципалітети та відстоює їхні інтереси у відносинах з урядом, парламентом і міжнародними партнерами.

законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні» (Верховна Рада України, 2020). Цей законопроект був розроблений ще у 2020 році та ухвалений у першому читанні. Він має на меті реформувати місцеві державні адміністрації (МДА) та запровадити механізм нагляду, однак текст документа неодноразово переписувався, причому «кожна нова редакція тяжіє до посилення централізації» (Ведернікова, 2025).

Ускладнення в процесі децентралізації

Децентралізація супроводжується низкою ускладнень. У деяких випадках вона може не пом'якшувати, а навпаки, поглиблювати просторову нерівність — особливо коли йдеться про громади, чия податкова база була зруйнована війною. Крім того, суттєва різниця в інституційній та адміністративній спроможності між різними містами (на яку також вплинули міграційні процеси воєнного часу) призводить до нерівномірних результатів, формуючи неоднорідний ландшафт розвитку та врядування (Keudel & Huss, 2025).

Одна з ключових інформантів, опитаних для цього документа, зазначила, що громади стикаються з низкою серйозних викликів у процесі планування та відновлення (Інтерв'ю, Бондар, народна депутатка, Верховна Рада, квітень 2025 р.). По-перше, чинне законодавство вимагає від кожної громади розроблення водночас і Плану відновлення, і Програми відновлення. Проте, за словами респондентки, на місцевому рівні панує незрозуміння щодо різниці між «планом» і «програмою» у цьому контексті. На її думку, бракує чіткості в самому законі: попри роз'яснення Міністерства про обов'язковість обох документів, чітких інструкцій надано не було. Така ситуація призвела до невизначеності та неузгодженості підходів у різних громадах, кожна з яких функціонує в унікальних умовах.

По-друге, внаслідок реформи просторового планування 2020 року,²⁶ містобудівну та земельпорядну документацію було об'єднано, що створило вимогу щодо розроблення Комплексних планів просторового розвитку територіальних громад. Підготовка документації нового формату є надзвичайно витратною як за фінансами,

так і за часом, а багатьом громадам бракує фінансових ресурсів, технічної спроможності або адміністративної підтримки для її створення. Аби зробити цей процес доступнішим і реалістичним для всіх громад, існує нагальна потреба у спрощеній версії таких комплексних планів. Крім того, відсутність координації функціонального зонування між сусідніми громадами створює додаткові перешкоди, призводячи до блокування планувальних процесів та гальмування ефективного регіонального розвитку.

Як зазначив інший ключовий інформант, воєнний стан також виявив суперечності децентралізації, оскільки кризове управління вимагало централізованого контролю (Інтерв'ю, Гінкул, колишній працівник Центру розвитку місцевого самоврядування, березень 2025 р.). Крім того, міжнародні донори, зокрема ЄС, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та USAID, здійснювали вплив на реформи таким чином, що це подекуди сприймалося як надання пріоритету національним планам економічного розвитку на противагу місцевим потребам (Ilyniak, 2024).

Виклики у сфері врядування та прийняття рішень

Хоча децентралізація мала на меті розширити повноваження органів місцевого самоврядування, запровадження інституту префектів на регіональному рівні з правом зупиняти дію місцевих рішень викликає занепокоєння щодо можливої рецентралізації. Процес децентралізації також ускладнюється безпековими чинниками, насамперед в умовах російської агресії (Keudel & Huss, 2025). Водночас децентралізація, з одного боку, зміцнює місцеву демократію, а з іншого — створює ризики регіональної фрагментації, якщо цим процесом не керувати належним чином. Україна також відчуває тиск з боку зовнішніх акторів, зокрема ЄС та міжнародних донорів, які підтримують децентралізацію, однак вимагають глибших реформ у системі врядування (Kruglashov & Sabadash, 2022).

Крім того, регіональний рівень значною мірою залишається nereформованим і продовжує функціонувати як підконтрольна державі ланка з обмеженим представництвом інтересів громад. Місцеві доходи, залишаючись децентралізованими номінально, фактично й надалі обробляються

²⁶ Об'єднання містобудівної та земельпорядної документації в Україні було запроваджено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» № 711-IX від 17 червня 2020 року, який визначив «Комплексні плани просторового розвитку територіальних громад» основним інструментом місцевого планування (Верховна Рада України, 2020).

та контролюються центральною владою через податкову службу та Міністерство фінансів, що обмежує справжню фінансову автономію на рівні громад (Kruglashov & Sabadash, 2022).

На місцевому рівні територіальні громади в Україні визнані законом, а також наділені чітко визначеними повноваженнями й фінансовими ресурсами. Однак на практиці їхня здатність реалізовувати повну автономію залишається нерівномірною. Забезпечення належного правового нагляду та фінансової незалежності громад є критично важливим для того, щоб децентралізація стала ефективною та стійкою в довгостроковій перспективі.

Один із ключових інформантів, опитаних для цього документа, зазначив, що Міністерству наразі бракує інституційної спроможності для виконання аналітичних завдань щодо оцінок імовірно прогнозованих траєкторій розвитку, які надають самі міста, що обмежує можливості для прийняття обґрунтованих рішень (Інтерв'ю, Мельничук, колишній працівник Міністерства інфраструктури, травень 2025 р.). Наприклад, у ситуаціях, коли міста часто будують свої плани виходячи з гіпотези обов'язкового зростання, у процесах прийняття рішень може бракувати уваги до альтернативних демографічних сценаріїв. Такі концепції, як «розумне скорочення», є вкрай актуальними з огляду на довгострокові демографічні тренди в Україні, проте на сьогодні існує обмаль політичних або планувальних документів, які б урегульовували це питання. Крім того, наголошується на відсутності в Україні національної міської політики, подібної до тієї, що діє, наприклад, у Польщі (Міністерство фондів і регіональної політики Польщі, 2022). Це ускладнює подолання зростаючої нерівності між більш і менш активними громадами (Інтерв'ю, Мельничук, колишній працівник Міністерства інфраструктури, травень 2025 р.). Зрештою, наразі в Україні немає комплексної національної рамки для стимулювання збалансованого регіонального розвитку, що поглиблює просторові диспропорції та призводить до формування ландшафту, де громади чітко діляться на «переможців та тих, хто програв».

Досягнення в процесі децентралізації та плануванні відновлення

Революція Гідності (Євромайдан) 2013–2014 років пробудила демократичні прагнення, які суттєво змінили місцеве врядування та містобудівне планування в Україні. Реформи запровадили партисипативні механізми (інструменти участі), зокрема партисипативне бюджетування (бюджет участі), що дозволило громадянам активно впливати на прийняття рішень на місцевому рівні. Бюджет участі (ПБ) було вперше запроваджено у Черкасах, Полтаві та Чернігові у 2015 році за підтримки Польсько-української фундації співпраці (PAUCI). До 2021 року Україна стала однією з провідних європейських країн у сфері партисипативного бюджетування, поступаючись лише Польщі, Португалії та Іспанії (Gentile & Salukvadze, 2024). Понад 233 муніципалітети впровадили бюджет участі, перетворивши його на ключовий елемент міського планування та надання публічних послуг. Цей перехід дозволив органам місцевого самоврядування розподіляти ресурси на міське відновлення без надмірного нагляду з боку національного рівня. Громади отримали контроль над наданням публічних послуг, що підвищило міську стійкість і покращило планування відновлення. Цифровізація додатково підсилила планування відновлення на місцевому рівні завдяки впровадженню цифрових платформ для бюджету участі, розроблених громадською організацією «SocialBoost» та Програмою «Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP), що реалізується Фондом Східна Європа. Ці цифрові інструменти підвищили прозорість та розширили участь громадян, дозволивши більшій кількості людей пропонувати проекти місцевого відновлення та голосувати за них.

Впровадження в Україні комплексної системи цифрового планування на основі даних відкриває значні перспективи для сталого розвитку та вдосконалення врядування. Хоча такі виклики, як фінансові витрати та конфіденційність даних, потребують вирішення, переваги у вигляді покращення процесів прийняття рішень, підвищення прозорості та оптимізації ресурсів є переконливими аргументами на користь цифрової трансформації у міському та сільському плануванні. Такі інструменти забезпечують обмін даними в режимі реального часу між державними органами, зацікавленими сторонами приватного сектору та громадськістю, сприяючи узгодженому й обґрунтованому прийняттю рішень.

Керівні принципи, орієнтири та підходи до планування відновлення на місцевому рівні

Актори на національному та обласному рівнях, а також на рівні громад, разом із волонтерами й мешканцями, здійснюють безпосередні практичні кроки для подолання наслідків війни. Їхні зусилля охоплюють відбудову інфраструктури, надання життєво важливих послуг, впровадження цифрових інструментів, методичних рекомендацій (Brik & Murtazashvili, 2022) та підходів до відновлення пошкоджених територій відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад» (Кабінет Міністрів, 2023). Часто організації громадянського суспільства (ОГС) надають експертну підтримку в розробленні стратегій розвитку та планів відновлення — документів, які нерідко стають основою для залучення донорських програм.

Впровадження в Україні комплексної системи цифрового планування на основі даних відкриває значні перспективи для сталого розвитку та вдосконалення врядування. Хоча такі виклики, як фінансові витрати та конфіденційність даних, потребують вирішення, переваги у вигляді покращення процесів прийняття рішень, підвищення прозорості та оптимізації ресурсів є переконливими аргументами на користь цифрової трансформації у міському та сільському плануванні. Такі інструменти забезпечують обмін даними в режимі реального часу між державними органами, зацікавленими сторонами приватного сектору та громадськістю, сприяючи узгодженому й обґрунтованому прийняттю рішень.

ЦИФРОВА ПЛАТФОРМА ДЛЯ ПЛАНУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ

Цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням (DREAM) — це офіційна українська цифрова платформа, створена для нагляду та управління процесами відбудови країни прозоро, ефективно та підзвітно. Запущена в червні 2023 року, система DREAM функціонує як централізована екосистема, що фіксує та відстежує проекти відновлення впродовж усього їхнього життєвого циклу: від початкової ідеї та етапу планування до закупівель, реалізації та завершення.

Система працює таким чином: місцева влада, державні органи та муніципалітети подають проектні пропозиції, які згодом реєструються та відстежуються на платформі. Кожному проекту присвоюється унікальний ідентифікатор та створюється цифрова картка проекту, що містить

вичерпну інформацію про його цілі, бюджет, графік виконання, підрядників та поточний статус. Ключовою особливістю DREAM є її інтеграція з наявними національними цифровими реєстрами та базами даних. Це дозволяє платформі підтягувати дані щодо оцінки збитків, бюджетних асигнувань, закупівельних процедур та розвитку інфраструктури, надаючи можливість бачити повну картину будь-якої ініціативи з відновлення в одному місці.

Платформа забезпечує низку очевидних переваг. Вона покращує координацію між різними рівнями влади та зовнішніми партнерами, сприяючи більш стратегічному розподілу ресурсів. Вона пришвидшує прийняття рішень завдяки доступу до надійних даних у режимі реального часу. Система також дає громадськості дієвий інструмент контролю, дозволяючи вимагати від інституцій підзвітності за якість, швидкість та результати реалізації проектів відновлення. Станом на 2025 рік у системі DREAM вже було зареєстровано 11 304 проекти та ідеї. З огляду на те, що загальна оціночна вартість відбудови України перевищує 570 мільярдів доларів США (Укрінформ, 2025), така система є критично важливою для управління процесами відповідного масштабу та складності (DREAM, б. д.).

Фінансування цих заходів здійснюється коштом місцевих бюджетів, завдяки міжнародному партнерству (зокрема з містами-побратимами), гуманітарній допомозі, волонтерським ініціативам та цільовим державним грантам. Однак існує потреба у збільшенні доступного фінансування (Lukyanova & Martsynkevych, 2023). Одна з важливих можливостей полягає в залученні додаткових, позабюджетних джерел, зокрема ресурсів міжнародних фінансових організацій. Залучення громадськості відіграє ключову роль в отриманні зовнішнього фінансування, визначенні пріоритетів розвитку та забезпеченні прозорості під час фінансування й реалізації проектів.

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА МІСЦЕВЕ ВРЯДУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ

Подвійні концепції територіальної згуртованості та конкурентоспроможності, які здавна лежать в основі європейської інтеграції та внутрішнього розвитку ЄС, залишаються надзвичайно актуальними. Децентралізація, територіальний розвиток та ефективна територіально орієнтована політика і надалі є важливими інструментами для досягнення цих цілей.

У 2023 році ЄС створив Міжвідомчу координаційну платформу донорів (Європейська Комісія, 2023) для нагляду за розподілом фінансової допомоги та програмами відбудови. Основний акцент було зроблено на територіально орієнтованому підході до відбудови з метою забезпечення не лише технічно ефективного, а й соціально-

просторово інклюзивного відновлення, що сприяє збалансованому регіональному розвитку. Ця стратегія покликана підтримати довгострокове відновлення України, одночасно зміцнюючи структури місцевого врядування, що зрештою прокладає шлях до сталого розвитку та європейської інтеграції.

Значно зруйнований житловий будинок © ООН-Хабітат Україна

Партисипативне планування та планування відновлення

ПАРТИСИПАТИВНЕ ПЛАНУВАННЯ

В Україні партисипативне планування (планування за участі громадськості) набуває дедалі більшого значення, особливо в контексті децентралізації та постсоціалістичних міських трансформацій. Відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» (Верховна Рада України, 2011), участь громадськості є обов'язковою складовою процедур просторового планування. Це включає проведення громадських слухань під час розроблення детальних планів територій (ДПТ) та генеральних планів населених пунктів. Мешканці мають право ознайомлюватися з містобудівною документацією, подавати свої пропозиції та отримувати зворотний зв'язок від органів планування (там само).

Крім того, Постанова Кабінету Міністрів України № 555 «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проєктів містобудівної документації на місцевому рівні» (Кабінет Міністрів, 2011) визначає процедури проведення громадських обговорень, наголошуючи на прозорості та безперешкодному доступі до планувальних документів. Ці правові норми надають громадянам дієві інструменти впливу на прийняття рішень щодо екологічної стійкості, землекористування та розвитку інфраструктури. Наприклад, громади можуть ініціювати місцеві референдуми або громадські слухання (форуми) відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (Верховна Рада України, 1997), що посилює підходи до просторового та соціально-економічного розвитку, орієнтовані на інтереси громади.

На практиці партисипативне планування в громадах все ще перебуває на етапі становлення. Одна з ключових інформантів під час інтерв'ю зазначила, що партисипативне планування відбувається на різних рівнях, однак помітно відсутнє на державному рівні (Інтерв'ю, Бондар, народна депутатка, Верховна Рада, квітень 2025 р.). Хоча окремі громади впровадили інклюзивні інструменти, такі як громадські консультації та бюджет участі, ця практика в масштабах країни досі не стала системою:

«У великих містах громадяни, як правило, активніше долучаються до взаємодії з місцевою владою. Однак це не завжди перетворюється на реальний

вплив, оскільки міські голови часто не дослухаються до їхніх пропозицій. Погоджувальні ради мають потенціал виступати медіаторами в конфліктах і надавати цінні рекомендації мерам. На жаль, у багатьох громадах ці ради є або неефективними, або взагалі відсутніми. У малих містах рівень громадської активності значно нижчий. Людям часто бракує спроможності, знань чи впевненості для змістовної участі в процесах планування»

(Інтерв'ю, Бондар, народна депутатка, Верховна Рада, квітень 2025 р.).

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки (ДСРР) (Кабінет Міністрів України, 2020) та супутні плани заходів з її реалізації також акцентують на важливості партисипативного планування. Проте, як зазначає ОЕСР (OECD), фактична реалізація часто не виправдовує очікувань через обмежену функціональність механізмів вертикальної та горизонтальної координації, а також недостатнє залучення недержавних акторів (OECD, 2022). Рамка ДСРР формально визнає важливість участі громадянського суспільства та приватного сектору, однак їй бракує достатніх інструментів та імперативів для забезпечення цієї участі на етапі практичної реалізації (Schmäing, 2024).

ПЛАНУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ

На національному рівні процес планування відновлення регулюється багаторівневою архітектурою врядування. Верховна Рада та Кабінет Міністрів України відповідають за законодавчий і стратегічний нагляд. Міністерство розвитку громад та територій України (яке часто називають Міністерством відновлення) відіграє ключову операційну роль, тоді як Міністерство економіки координує «План України для 2024–2027» (Міністерство економіки України, 2024) у межах інструменту EC Ukraine Facility (ЕК, б. д.). На Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури покладено завдання з реалізації проєктів, для самостійного виконання яких органам місцевого самоврядування може бракувати інституційної спроможності. Хоча ці інституції формують кістяк національної політики відновлення, організації громадянського суспільства та муніципалітети залишаються недостатньо представленими в офіційних структурах прийняття

рішень, зокрема в Національній раді з відновлення (Кабінет Міністрів України, б. д.), що викликає занепокоєння щодо інклюзивності та чутливості цього процесу до реальних потреб громади.

Планування відновлення виходить далеко за межі безпосередньої відбудови; це довгостроковий процес, покликаний перетворити українські громади на більш стійкі, інклюзивні та безпечні простори для життя, що відповідають принципам сталого розвитку. Цей процес охоплює відновлення надання соціальних послуг, відбудову інфраструктури, стимулювання місцевої економіки та інтеграцію екологічних і кліматичних аспектів у стратегії розвитку (Darkovich, 2023). Крім того, належно сплановане відновлення сприяє досягненню таких глобальних цілей, як утвердження демократичного врядування, збалансований регіональний розвиток та європейська інтеграція.

Одним із головних викликів у плануванні відновлення є фінансування. Хоча Україна створила низку національних фондів, зокрема Фонд ліквідації наслідків збройної агресії (Кабінет Міністрів України, 2023), Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) (Кабінет Міністрів України, 2020) та Фонд енергоефективності (Фонд енергоефективності, б. д.), вони потерпають від недостатнього фінансування, непослідовного розподілу коштів та високого ступеня централізації. Наприклад, хоча згідно із законодавством ДФРР має отримувати 1 відсоток загального фонду державного бюджету, він ніколи не був профінансований у повному обсязі, а у 2024 році не отримав жодних бюджетних асигнувань взагалі. Крім того, у проектах, що фінансуються через ці фонди, часто бракує інвестиційних складових, необхідних для економічного відродження, оскільки основна увага приділяється соціальній інфраструктурі. Органам місцевого самоврядування, особливо в невеликих або постраждалих від війни громадах, часто не вистачає інституційної спроможності для підготовки високоякісних проектних пропозицій чи забезпечення співфінансування ініціатив. Ці обмеження поглиблюють нерівність та перешкоджають ефективному відновленню.

Наразі триває робота над підвищенням прозорості та децентралізації в процесі планування відновлення. Законодавчі ініціативи пропонують такі механізми, як надання громадянам можливості

голосувати за пріоритетні проекти регіонального розвитку через платформу електронного врядування «Дія» (Lukyanova & Martsynkevych, 2024). Проте цей підхід критикують за надмірне спрощення та імовірну невідповідність потребам професійного експертного планування. Більш стійким рішенням стало б удосконалення громадських консультацій та посилення механізмів оцінювання проектів. Важливо, що планування з урахуванням місцевого контексту нині визнано наріжним каменем національної політики. Цей підхід передбачає диференціацію територій за відповідними категоріями, зокрема на території відновлення, полюси зростання та зони сталого розвитку, на основі соціально-економічних показників, масштабів руйнувань від війни та демографічних змін. Цільові заходи розвитку згодом адаптуються та розробляються індивідуально для кожної категорії. Крім того, планування відновлення дедалі більше узгоджується зі стратегіями регіонального розвитку. Обласні та районні військові адміністрації співпрацюють з муніципалітетами для визначення пріоритетів фінансування й відбудови. Наприклад, механізми спільного планування в межах Конгресу місцевих та регіональних влад (Рада Європи, б. д.) забезпечують кращу узгодженість між національними цілями та місцевими потребами. Однак залишається певна напруженість щодо повноважень із затвердження планів відновлення: хоча місцеві ради мають на це законне право, їхні рішення часто скасовуються або переглядаються регіональними адміністраціями, які мають розширені повноваження в умовах воєнного часу.

Процес планування відновлення в Україні відображає водночас і надзвичайний тиск воєнної відбудови, і стійкість децентралізованої системи врядування країни. Хоча дефіцит фінансування, обмеженість інституційної спроможності та явища централізації й надалі залишаються суттєвими перешкодами, нині спостерігається дедалі сильніший запит як в самій Україні, так і з боку її міжнародних партнерів щодо переходу до більш партисипативного, прозорого та регіонально адаптованого підходу до відбудови (Lukyanova & Martsynkevych, 2023). Щоб відновлення стало по-справжньому трансформаційним, муніципалітети повинні бути забезпечені не лише ресурсами, а й реальними повноваженнями та правом вирішального голосу у формуванні власного майбутнього.

Зацікавлені сторони, програми та операційні платформи, що забезпечують децентралізоване врядування

Хоча децентралізацію в Україні часто сприймають через призму законодавчих реформ та змін в адміністративній структурі, її практичний успіх рівною мірою залежить від ширшої екосистеми інституцій, акторів, фінансових механізмів та координаційних платформ, які забезпечують дієвість місцевого самоврядування. Реформа децентралізації поклала нові обов'язки на територіальні громади, муніципалітети та регіональні органи влади, що вимагає — і водночас створює нові можливості для — посилення партнерства з громадянським суспільством, приватним сектором, міжнародними донорами та надавачами цифрових послуг. У цьому розділі наведено оглядову вибірку ключових стейкхолдерів, програм та операційних платформ, які забезпечують функціонування децентралізованого врядування на практиці. Розділ висвітлює внесок цих акторів у надання послуг на місцевому рівні, партисипативне прийняття рішень, підзвітність, планування відновлення та зміцнення інституційної стійкості, особливо в контексті війни та відбудови.

ІНІЦІАТИВИ З РОЗБУДОВИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ДЛЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

З 2017 року ГО «Відкрите суспільство України» проводить Школу місцевого самоврядування. Школа надає учасникам поглиблене розуміння принципів функціонування місцевого врядування та інструментів організації громадських ініціатив. Ключовою складовою програми є командна робота над розробкою практичних кроків для розвитку власних громад та сприяння ширшим змінам в Україні (Rabinovych et al., 2024).

Інститут політичної освіти веде активну діяльність з 2001 року, реалізуючи різноманітні ініціативи, зосереджені на розвитку демократичної культури в Україні. Їхня робота охоплює підтримку місцевого самоврядування, парламентських процесів, євроінтеграції України та громадянської освіти (Інститут політичної освіти, б. д.). У 2023 році було запущено проект «Нескорені громади. Відбудовуємо Україну разом!», покликаний озброїти активних жінок із громадського сектору та органів місцевого самоврядування навичками, необхідними для ефективної роботи в реаліях воєнного стану. Проект також сприяє створенню мережі для безперервного обміну досвідом за принципом «рівний — рівному» та пошуку практичних рішень. На момент написання документа до ініціативи долучилися 250 учасниць.

ОБ'ЄДНАННЯ МІНІСТЕРСТВА ІНФРАСТРУКТУРИ З МІНІСТЕРСТВОМ РОЗВИТКУ ГРОМАД ТА ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

У грудні 2022 року Україна консолідувала свої зусилля у сфері інфраструктури та регіонального розвитку, об'єднавши Міністерство інфраструктури з Міністерством розвитку громад та територій та створивши Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Цей об'єднаний орган здійснює управління широким спектром напрямів, включаючи транспортну інфраструктуру, регіональний розвиток, житлову політику та комунальні послуги в громадах. Це об'єднання відображає прагнення адаптувати структури центрального уряду до потреб децентралізованого врядування, зокрема для координації процесів відбудови та надання публічних послуг у регіонах і територіальних громадах.

МІСЦЕВІ АДМІНІСТРАЦІЇ ТА ОРГАНИ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

В адміністративно-територіальному устрої України області функціонують як регіональні адміністративні одиниці, розташовані між національним рівнем влади та територіальними громадами. Управління в кожній області здійснюється за допомогою дуальної системи, яка складається з:

- Виконавчої гілки, очолюваної головою, якого призначає Президент України за поданням Кабінету Міністрів. Обласна державна адміністрація (ОДА) відповідає за реалізацію державної та регіональної політики на території області.
- Обласної ради — органу місцевого самоврядування, що представляє спільні інтереси територіальних громад, контролює діяльність ОДА та вирішує питання регіонального значення.

Ця дуальна структура є ключовою для української моделі децентралізації, оскільки вона поєднує безперервний державний нагляд через призначені адміністрації з демократичним регіональним представництвом через обрані ради, намагаючись таким чином збалансувати загальнодержавну єдність із ширшим суверенним самоврядуванням на місцях.

РОЛЬ ОБЛАСТІ

Ключові реформи, зокрема ініціатива децентралізації 2014 року та створення агенцій регіонального розвитку, посилили здатність країни планувати й надавати публічні послуги на різних рівнях врядування. Попри ці досягнення, на початку війни залишалася низка нерозв'язаних викликів, зокрема у сферах стратегічного планування, міжрівневої координації влади, а також доступності даних й експертизи для ефективної реалізації політики.

Хоча стратегічне планування є критично важливим, Україна постає перед не менш нагальною потребою посилити свою інституційну спроможність щодо практичної реалізації рішень, особливо на обласному рівні, де відповідні механізми залишаються недостатньо розвиненими. Більшість ключових інформантів, опитаних для цього документа, висловили думку, що оптимальна роль області як адміністративно-територіальної одиниці полягає в сприянні прозорості витрат, а також у забезпеченні базового (мінімально необхідного) рівня технічної та управлінської компетентності на рівні територіальних громад. Агенції регіонального розвитку за умов належної підтримки слугують ключовими партнерами у просуванні відновлення та довгострокового розвитку. Недержавні актори — такі як організації громадянського суспільства, бізнес та академічні установи — також мають потенціал для вагомого внеску в реалізацію та оцінювання стратегій розвитку, проте наразі їхня роль обмежується самою структурою національних нормативно-правових рамок. Застосування свіжого досвіду співпраці з цими групами, отриманого під час війни, могло б посилити їхнє залучення до процесів відбудови в майбутньому. Зрештою, багато муніципалітетів ще до війни лише перебували в процесі формування необхідних навичок і систем для підтримки цілей регіональної політики. Оскільки Україна переходить до етапу відновлення, зміцнення місцевої технічної спроможності, налагодження ефективної взаємодії зі стейкхолдерами та встановлення чітких показників ефективності стануть вирішальними факторами успішного виконання регіональних і місцевих стратегій розвитку.

Наразі Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) підтримує органи місцевого самоврядування, проводячи практичні семінари з питань подання

грантових заявок та фінансової підзвітності, що допомагає їм вдосконалювати навички управління фінансами. Крім того, такі цифрові платформи, як «Дія» (Міністерство цифрової трансформації України, б. д.), SMART Hromada (SocialBoost, б. д.) та Prozorro (Prozorro, б. д.), дозволяють громадам оптимізувати подання документів і відстеження фінансових потоків, підвищуючи прозорість та ефективність роботи. Щоб додатково підтримати громади з обмеженими ресурсами, програми, що реалізуються такими структурами, як ПРООН та ЄС,²⁷ пропонують спрощені процедури звітності для органів місцевої влади з низькою інституційною спроможністю, допомагаючи їм отримувати життєво необхідне фінансування без зайвих бюрократичних перепон. Втім, зростає потреба в більш адресній та цільовій підтримці найвразливіших громад, зокрема тих, що постраждали від війни, розташованих у віддалених районах або приймають значну кількість ВПО. Розширення використання інструментів автоматизованої звітності дозволило б ще більше знизити адміністративне навантаження та мінімізувати залежність від паперового документообігу, даючи змогу місцевій владі зосередитися безпосередньо на наданні послуг і розвитку.

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ

Залучення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є важливим елементом інклюзивного та ефективного прийняття рішень на місцевому рівні. У контексті децентралізації змістовна участь ВПО допомагає гарантувати, що місцева влада вчасно реагує на потреби населення, структура якого стрімко змінюється, а також посилює підзвітність органів врядування на рівні громад. Низка громад впровадила перспективні практики, зокрема консультативні органи з представництвом ВПО, партнерства з громадськими організаціями для налагодження діалогу та партисипативне оцінювання потреб. Такі підходи допомагають інтегрувати бачення переміщеного, маргіналізованого, а також того, що перебуває в окупації чи було евакуйоване, населення у місцеве планування, особливо коли йдеться про відновлення та стійкість. Планування на основі доказів, що спирається на дані, знання місцевого контексту та залучення експертів, додатково підкріплює рішення, які базуються на реальних потребах (Верховна Рада України, 2015). Регулярні механізми зворотного

27 Наприклад, у звіті, підготовленому на замовлення Європейського комітету регіонів (Chmiel et al., 2025), «визначено конкретні програми та можливості фінансування, які підтримують українські місцеві та регіональні органи влади (МРВ), а також заходи з розбудови інституційної спроможності та можливості для налагодження міжнародних партнерств».

зв'язку, зокрема інформування про досягнені результати та надання можливостей для перегляду планів, також є важливими для збереження довіри та підтримки високого рівня залученості.

ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Організації громадянського суспільства (ОГС) в Україні відіграють вирішальну роль у зміцненні демократії, захисті прав людини та наданні соціальних послуг, особливо в періоди криз (Альянс українських організацій громадянського суспільства, б. д.). У контексті децентралізації ОГС здатні сприяти підвищенню підзвітності на місцях, активізації участі громадян та чутливості муніципальної влади до потреб громади, виконуючи роль посередника між населенням і державними інституціями.

Значна частина фінансування українських ОГС надходить від міжнародних організацій, іноземних урядів та глобальних фондів. Серед ключових донорів — Європейський Союз (ЄС), Організація Об'єднаних Націй (ООН) та урядові агентства таких країн, як Німеччина, Великобританія і Канада. Міжнародні неурядові організації, зокрема Фондації Відкрите Суспільство (Open Society Foundations) та Національний фонд на підтримку демократії (NED), також надають фінансову підтримку ініціативам у сферах розвитку демократії, захисту прав людини та соціального захисту (Гацко та Даркович, 2024).

МІЖНАРОДНІ АКТОРИ ТА ДОНОРСЬКІ ПРОГРАМИ

Багато міжнародних акторів сприяють налагодженню децентралізованого планування відновлення. Наприклад, Міжнародна організація з міграції (МОМ) підтримує громади у розробці та впровадженні локалізованих планів відновлення. Ці плани розробляються з урахуванням унікальних потреб кожної громади та узгоджуються з національними політиками відновлення задля забезпечення послідовності й ефективності процесів відбудови (Jackson & Keudel, 2025). Українські міста та регіони долучилися до зусиль із розбудови стійкості через участь в ініціативі «Забезпечення стійкості міст до 2030 року» (MCR2030) (Управління ООН зі зниження ризику лих, б. д.). Ця програма допомагає органам місцевого самоврядування знижувати ризики надзвичайних ситуацій та зміцнювати міську стійкість шляхом проведення навчальних семінарів і надання інструментів самооцінювання. Світовий банк схвалив виділення 2,05 млрд доларів США в межах «Операції з політики

розвитку» (Development Policy Operation) для підтримки фінансової та економічної стабільності України (Lawder, 2024). Подібним чином ЄС зобов'язався надати до 35 млрд євро (39 млрд доларів США) кредитів на підтримку економічного відновлення України та відбудову її енергосистеми. Це зобов'язання є частиною ширшого кредитного пакета на суму 50 млрд доларів США, що координується країнами «Групи семи» (G7).

Водночас ПРООН працює над посиленням інституційної спроможності України, зосереджуючись на реформах врядування, антикорупційних заходах та вдосконаленні надання публічних послуг. Разом ці міжнародні зусилля мають вирішальне значення для подолання нагальних фінансових та інфраструктурних викликів України, водночас закладаючи фундамент для довгострокового відновлення та сталого розвитку (Європейська служба зовнішніх справ, б. д.).

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ТА ІНВЕСТИЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ

Приватні партнери приносять із собою експертизу, новітні технології та управлінську ефективність, що підвищує якість інфраструктури й публічних послуг. У контексті децентралізації приватні інвестиції здатні посилити спроможність органів місцевого самоврядування завдяки розширенню джерел фінансування, підтримці інфраструктурних проєктів, адаптованих до місцевих потреб, а також зменшенню залежності від централізованих систем надання послуг. В Україні приватні інвестиції стимулюють розвиток сектору відновлюваної енергетики, насамперед сонячних і вітрових проєктів. За словами колишнього директора Секретаріату Енергетичного Співтовариства Янеза Копача, повоєнна відбудова України спиратиметься переважно на приватні інвестиції. Якщо раніше уряд використовував «зелені тарифи» для заохочення розвитку відновлюваної енергетики, то нинішні високі ціни на ринку електроенергії дозволяють реалізовувати нові інвестиційні проєкти вже без таких стимулів (Kuzior et al., 2021). Залучення приватного сектору є життєво важливим для повоєнного відновлення України, зокрема для модернізації її енергетичної системи. Прикладом цього стали інвестиції в проєкти сонячної енергетики, куди приватні партнери приносять знання, інновації та ефективність. Завдяки нинішнім високим цінам на ринку електроенергії інвестиції в сонячну енергетику здійснюються без необхідності використання колишніх стимулів «зеленого тарифу». Це узгоджується з Енергетичною

стратегією України на період до 2035 року, яка ставить у пріоритет безпеку, енергоефективність та конкурентоспроможність. Стратегія сприяє переходу від застарілих централізованих енергосистем до диверсифікованого, конкурентного ринку, що створює рівні можливості для всіх виробників енергії, зокрема з відновлюваних джерел, таких як сонячна енергія (Кабінет Міністрів, 2023).

ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ОБМІНУ ЗНАННЯМИ ТА МОЖЛИВОСТІ НЕТВОРКІНГУ

Крім офіційних інституцій, значний вплив на комунікацію, доступ до публічних послуг та залучення громадян на місцевому рівні дедалі частіше справляють цифрові й неформальні координаційні платформи.

Однією з найбільш впливових ініціатив є «EdCamp Ukraine», заснована у 2014 році як частина глобального руху EdCamp. Ця платформа зосереджена на професійному зростанні освітян через проведення «неконференцій», де учасники самі ініціюють дискусії, діляться інноваційними методами викладання та роблять практичний внесок у реформування освіти.

Ще однією вагомою ініціативою є організація «Impact Force», заснована у 2021 році Ніною Левчук

та Ольгою Дяковою, яка фокусується на сталому відновленні та соціальному впливі в Україні. Ця організація співпрацює зі Структурою «ООН Жінки», Всесвітнім економічним форумом та іншими міжнародними інституціями для запуску таких програм, як бізнес-акселератори, онлайн-академії для жінок-підприємниць та ініціативи з підтримки ментального здоров'я (Impact Force, б. д.).

З 2022 року життєво важливим інструментом для нетворкінгу та обміну інформацією стали спільноти в Telegram. Будучи спочатку платформою соціальних медіа та месенджером, Telegram перетворився на критично важливий координаційний хаб для цивільного населення, військових, журналістів та гуманітарних організацій. Його спроможність забезпечувати обмін даними в режимі реального часу підтримує такі функції, як сповіщення про повітряні тривоги, самоорганізовані громадські евакуації, екстрене реагування та низовий громадський активізм. Проте окремі фахівці з кібербезпеки висловлюють занепокоєння щодо можливих негативних наслідків використання цієї платформи для українського суспільства, зокрема з огляду на проблеми безпеки даних, а також поширення російської пропаганди й дезінформаційного контенту (Zapozhzhets and Oprisky, 2024, с. 80).

Висновки

Підтримка реформи децентралізації в Україні, започаткованої у 2014 році, була всебічною та потужною. Їй передували перші спроби реформування за адміністрації Віктора Ющенка, які зрештою не були реалізовані, проте підготували підґрунтя для подальшого успіху.

Триваюча реформа децентралізації стала однією з найбільш визначальних трансформацій системи врядування в країні. З 2022 року децентралізоване врядування є одним із головних інституційних фундаментів стійкості у воєнний час та подальшого відновлення. Повноваження і ресурси, передані територіальним громадам до 2022 року, допомогли органам місцевої влади підготуватися до реагування на кризи, забезпечити надання публічних послуг, сприяти координації гуманітарної допомоги та підтримати заходи реагування на рівні громад. Досвід повномасштабного вторгнення доводить, що наділене повноваженнями місцеве самоврядування не послаблює, а навпаки — посилює дієвість держави. Хоча законодавче просування децентралізації тимчасово призупинене через воєнний стан, багато зацікавлених сторін по всій Україні працюють над тим, щоб відновити реформи одразу, як тільки це стане юридично можливим.

Однак повномасштабне вторгнення спричинило надзвичайний тиск на реформу місцевого самоврядування. Посилення контролю з боку центральної влади в умовах воєнного стану, заміна частини обраних органів місцевого самоврядування військовими адміністраціями, фінансовий перерозподіл і скорочення місцевих бюджетів, кадровий дефіцит через мобілізацію чи вимушене переміщення людей, призупинення виборів, а також зруйнована інфраструктура та падіння податкових надходжень стали суворим випробуванням для спроможності органів місцевого самоврядування функціонувати під час війни. Ці заходи показують, як здобутки децентралізації можуть обмежуватися в умовах тривалого конфлікту, і довгострокові наслідки цього для порядку денного реформи поки що залишаються незрозумілими. У цьому контексті головним повоєнним викликом стане збереження балансу між національною безпекою та ефективною вертикальною координацією з одного боку, і змістовним місцевим самоврядуванням з іншого.

Цей документ підкреслив зростання територіальної нерівності. Деякі територіальні громади зберегли інституційну спроможність та фінансові доходи, тоді як інші зіткнулися з руйнуваннями, депопуляцією або тиском внаслідок масового переміщення людей. Тому єдиний уніфікований загальнодержавний підхід навряд чи буде успішним.

Україна потребуватиме диференційованих рішень на місцевому рівні, зокрема перегляду системи фіскального вирівнювання, надання цільової технічної допомоги та посилення підтримки громад, що приймають внутрішньо переміщених осіб. Без цього децентралізація може лише поглибити розрив між громадами.

Навіть в умовах триваючої війни планування відновлення вкотре довело цінність широкого залучення стейкхолдерів, прозорості та цифрового врядування. Такі платформи, як DREAM, «Дія» та Prozorro, демонструють, як фінансування відбудови можна поєднати з публічною підзвітністю та координацією. Проте ці інструменти будуть дієвими лише в тому разі, якщо місцева влада матиме ресурси та спроможність для їх повноцінного використання. У зв'язку з цим необхідно постійно моніторити популяризацію, впровадження та вдосконалення програм підтримки (наприклад, з боку Державного фонду регіонального розвитку або європейської ініціативи EU Assist) у громадах із їхніми просторово диференційованими викликами.

Ще один важливий висновок стосується ролі обласних та проміжних інституцій влади. Хоча реформа ставила за пріоритет розширення повноважень громад, воєнний час і планування відновлення виявили постійну потребу в регіональних органах, здатних координувати розбудову інфраструктури, підтримувати слабші муніципалітети та управляти міжмуніципальним проектуванням. Чітке визначення цих ролей матиме вагомe значення на наступних етапах порядку денного реформи.

У перспективі децентралізація залишається тісно пов'язаною як із загальним процесом державотворення в Україні, так і з довгостроковим порядком денним європейської інтеграції, тобто вона виходить за межі суто внутрішньої політики. Її відновлення після закінчення війни здатне підтримати водночас і відбудову країни, і гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами врядування — зокрема щодо впровадження принципу субсидіарності, формування обраних місцевих органів влади, залучення громадян до прийняття рішень та скорочення територіальної нерівності.

ПОТРЕБИ В ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

На основі цього документа вимальовується низка перспективних напрямів для подальших досліджень і збору даних, які можуть допомогти в

забезпеченні успішного просування децентралізації в довгостроковій перспективі.

- **Інституційний вплив врядування воєнного часу:** Необхідно зібрати лонгітюдні (довготривалі) дані про те, як воєнний стан, військові адміністрації та запропоновані механізми нагляду змінюють баланс повноважень між центральним, обласним рівнем та рівнем громад, зокрема з'ясувати, чи не переростає тимчасова централізація воєнного часу, особливо в умовах дії воєнного стану, у довгострокову рецентралізацію.
- **Демографічна та фінансова життєздатність територіальних громад:** У контексті майже неминучої просторової нерівномірності перспектив відновлення, фінансовий аналіз життєздатності муніципалітетів допоміг би визначити, які саме громади мають шанси залишитися дієздатними за різних сценаріїв втрати населення, скорочення доходів / податкової бази та воєнних руйнувань, а які потребуватимуть об'єднання, фінансового вирівнювання чи субвенційної підтримки з державного бюджету, або ж перегляду моделі міжбюджетних відносин.
- **Моделювання сценаріїв місцевого розвитку (зростання):** З огляду на те, що планування досі часто спирається на оптимістичні гіпотези місцевого зростання при недостатній увазі до концепцій «розумного скорочення» або до нерівномірного регіонального розвитку, вкрай корисними були б більш деталізовані

демографічні та територіальні дані — особливо щодо внутрішнього переміщення й повернення громадян — для розробки та тестування альтернативних сценаріїв місцевого розвитку.

- **Інституційна спроможність на місцях щодо практичної реалізації:** Спроможність органів місцевого самоврядування виконувати розширені обов'язки з планування та надання публічних послуг в умовах подальшої еволюції децентралізації потребує глибшого аналізу. Прикладні операційні дослідження спроможності місцевої влади реалізовувати поставлені завдання допомогли б спрямувати зусилля з підтримки органів місцевого самоврядування у впровадженні децентралізації в середньо- та довгостроковій перспективі. Зокрема, додаткового вивчення потребують обмеження щодо фінансових ресурсів, технічної спроможності та адміністративної підтримки, доступних на місцях для виконання нової вимоги з розроблення комплексних планів просторового розвитку територіальних громад.
- **Інклюзивне врядування у сфері відновлення:** Існує потреба в більшому обсязі емпіричних даних щодо інклюзивності в управлінні процесами відновлення. Це дослідження має охоплювати не лише інструменти залучення вразливих груп населення, зокрема ВПО, до місцевого планування, а й — з точки зору децентралізації — те, як саме донорські та національні рамки відновлення взаємодіють із місцевими пріоритетами.

Джерела

Альянс українських організацій громадянського суспільства (б. д.) *Офіційний вебсайт*. Доступно за посиланням: <https://allianceuacso.com/uk/> (Дата звернення: 20 квітня 2026).

Апухтин, Ю. (2021) «Как жили и работали немецкие военнопленные в Советском Союзе» [Як жили та працювали німецькі військовополонені в Радянському Союзі], *TopWar*, 15 квітня. Доступно за посиланням: <https://topwar.ru/181928-kak-zhili-i-rabotali-nemeckie-voennoplennnye-v-sovetskom-sojuze.html> (Дата звернення: 23 квітня 2026).

Асоціація міст України (б. д.) *Офіційний вебсайт*. Доступно за посиланням: <https://auc.org.ua/en> (Дата звернення: 23 квітня 2026).

Ведернікова, І. (2025) «Законопроект № 4298. Чи зможуть центр і місцева влада подолати розкол заради держави?», *Дзеркало тижня (ZN.UA)*, 31 березня. Доступно за посиланням: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/zakonoprojekt-4298-chi-zmozhut-tsentralna-ta-mistseva-vladi-podolati-rozkol-zaradi-derzhavi.html> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Верховна Рада України (1996) *Конституція України* (зокрема статті 5, 7, 140–146). Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?lang=uk> (Дата звернення: 23 квітня 2026).

Верховна Рада України (1997) *Про місцеве самоврядування в Україні*. Закон України від 21 травня № 280/97-ВР. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (Дата звернення: 15 липня 2026).

Верховна Рада України (2010) *Бюджетний кодекс України*. Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 50–51, ст. 572. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2456-17?lang=uk#Text> (Дата звернення: 23 квітня 2026).

Верховна Рада України (2011) *Про регулювання містобудівної діяльності*. Закон України від 17 лютого № 3038-VI. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/3038-17?lang=uk#Text> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Верховна Рада України (2015) *Про засади державної регіональної політики*. Закон України від 5 лютого № 156-VIII. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Верховна Рада України (2020а) *Проект Закону № 4298 «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні»*. Зареєстровано 30 жовтня 2020 р.

Верховна Рада України (2020b) *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель*. Закон України від 17 червня № 711-IX. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Гацко, В. та Даркович, А. (2024) «Не тільки про гроші: виклики співпраці та довіри між активістами та місцевою владою», *Вокс Україна*, 17 червня. Доступно за посиланням: <https://voxukraine.org/ne-tilky-pro-groshi-vyklyky-spivpratsi-ta-doviry-mizh-aktyvistamy-ta-mistsevoyu-vladoyu>

Данська асоціація архітекторів, Національна спілка архітекторів України та Фонд Дреера (2024) *Демократична відбудова України*. Копенгаген / Київ.

Даркович, А. (2023) «Рік досвіду: Управлінські процеси та стійкість територіальних громад до викликів війни», *Вокс Україна*, 24 березня. Доступно за посиланням: <https://voxukraine.org/rik-dosvidu-upravlinski-protsesy-ta-stijkist-terytorialnyh-gromad-do-vyklykiv-vijny> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Децентралізація в Україні (Decentralization.ua) (2023) *Як не втратити шанс: Програма комплексного відновлення – це дорожня карта першочергових кроків для відновлення України*, 2 березня. Доступно за посиланням: <https://decentralization.ua/en/news/16184>.

Децентралізація в Україні (Decentralization.ua) (б. д.) *Міста-побратими*. Доступно за посиланням: <https://decentralization.ua/twincities>.

«Прозорро» (Prozorro) (б. д.) *Офіційний вебсайт*. Доступно за посиланням: <https://prozorro.gov.ua/uk> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Дрозденко, В. І. (1961) «Речь товарища В. И. Дрозденко» [Промова товарища В. І. Дрозденка], *Правда Украины*, 23 червня, с. 3. (Дата звернення: 29 квітня 2026).

Запорожець, В., Опіський, І. (2024) «Небезпека використання Telegram та його вплив на українське суспільство», *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*, 1(25), с. 59–78. doi: 10.28925/2663-4023.2024.25.5978. (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Інститут політичної освіти (б. д.) *Офіційний вебсайт*. Доступно за посиланням: <https://ipo.org.ua/en/> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Кабінет Міністрів України (2011) *Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні*. Постанова від 25 травня № 555. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-2011-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Кабінет Міністрів України (2017) *Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»*. Розпорядження від 18 серпня № 605-р. Доступно за посиланням: <https://climate-laws.org/document/energy-strategy-of-ukraine-up-to-2035-approved-by-resolution-no-605-r-fbad> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Кабінет Міністрів України (2020) *Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки*. Постанова від 5 серпня № 695. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Кабінет Міністрів України (2023а) *Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року*. Розпорядження від 21 квітня № 373-р. Доступно за посиланням: <https://mev.gov.ua/reforma/energy-strategy> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Кабінет Міністрів України (2023b) *Про затвердження Порядку використання коштів фонду ліквідації наслідків збройної агресії*. Постанова від 10 лютого № 118. Доступно за посиланням: <https://www.kmu.gov.ua/news/sproshcheno-poriadok-vykorystannia-koshtiv-fondu-likvidatsii-naslidkiv-zbroinoi-ahresii-rosii> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Кабінет Міністрів України (2023c) *Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку та відновлення інфраструктури*. Постанова від 16 червня № 619. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/619-2023-%D0%BF%Text> (Дата звернення: 23 квітня 2026).

Кабінет Міністрів України (2023d) *Про затвердження Порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад*. Постанова від 18 липня № 731.

Кабінет Міністрів України (2024) *Про затвердження Плану України на 2024–2027 роки*. Розпорядження від 15 березня № 244-р. Доступно за посиланням: <https://www.kmu.gov.ua/nps/pro-zatverdzhennia-planu-ukrainy-i150324-244> (Дата звернення: 22 квітня 2026).

Кабінет Міністрів України (2025) *Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію проектів у рамках Програми відновлення України III*. Постанова від 14 лютого № 162. Доступно за посиланням: <https://www.kmu.gov.ua/nps/pro-zatverdzhennia-poriadku-ta-umov-nadannia-subventsii-z-derzhavnoho-biudzhetu-mistsevym-biudzheta-na-realizatsiiu-proektiv-v-ramkakh-prohramy-vidnovlennia-ukrainy-iii-i140225-162> (Дата звернення: 23 квітня 2026).

Кабінет Міністрів України (б. д.) *Робочі групи Національної ради з відновлення України від наслідків війни*. Доступно за посиланням: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/konsultativno-doradchi-orhany/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Крючкова, Н. М. (2021) «Фіскальна децентралізація в Україні: теоретичні та прикладні проблеми розвитку», *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, вип. 28, с. 88–95. Доступно за посиланням: https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/28_2021/14.pdf (Дата звернення: 23 квітня 2026).

Лавренюк, С. (2005) «Роман Безсмертний: «Уся система влади працює проти нового Президента»», *Голос України*, 19 липня. Доступно за посиланням: <http://www.golos.com.ua/article/222909> (Дата звернення: 23 квітня 2026).

Міністерство економіки України (2024) *План України на 2024–2027 роки*. Київ: Міністерство економіки України. Доступно за посиланням: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України (б. д.) *«Відновлення»*. Київ: Уряд України. Доступно за посиланням: <https://erecovery.diia.gov.ua> (Дата звернення: 22 квітня 2026).

Міністерство цифрової трансформації України (б. д.) *Дія: Єдиний державний вебпортал електронних послуг*. Доступно

за посиланням: <https://diia.gov.ua/> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Мовчан, У. І. (2021) «Децентралізація в українській неопатримоніальній демократії: переваги, недоліки та шлях до потенційного миру», *Політикус: Науковий журнал*, вип. 6, с. 44–50. Доступно за посиланням: http://politicus.od.ua/6_2021/7.pdf (Дата звернення: 15 липня 2026).

Національна рада з відновлення України від наслідків війни (2022) *План відновлення України*. Київ. Доступно за посиланням: https://ua.unc-international.com/?_gl=1*1hg0vlp*ga*MTU2MzAxNTM2NS4xNzg0MTI3MTk2*_ga_Q937RKWLQ0*czE3ODQxMjc0OTUkbzEkZzAkDE3ODQxMjc0OTUkajYwJGwwJGgw (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Правда Украины (1954a) «Комментарий» [Коментар], *Правда Украины*, 23 лютого.

Правда Украины (1954b) «Реконструировать Киев нам помогают трудящиеся...» [Реконструювати Київ нам допомагають трудящі...], *Правда Украины*, 28 травня.

Рабинович, М. та Даркович, А. (2022) «Що робить громади стійкими – перші уроки після 24 лютого» *Вокс Україна*, 7 листопада. Доступно за посиланням: <https://voxukraine.org/shho-robyt-gromady-stiikymy-pershi-uroky-pislya-24-lyutogo>

Укрінформ (2025) *Вартість відновлення та відбудови України за попередніми оцінками перевищить пів трильйона доларів США*, Укрінформ, 26 лютого. Доступно за посиланням: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3964685-ponad-piv-trilijona-na-vidbudovu-ocinki-svitovih-institucij.html> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Урядовий офіс залучення та підтримки інвестицій «UkraineInvest» (2020) *Фонд держмайна завершив підготовку готелю «Дніпро» до приватизації*. Доступно за посиланням: <https://ukraineinvest.gov.ua/en/news/the-state-property-fund-has-completed-the-preparation-of-the-dnipro-hotel-for-the-privatization/> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Фонд енергоефективності (б. д.) *Офіційний вебсайт*. Доступно за посиланням: <https://eefund.org.ua/> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Фонд Східна Європа (б. д.) *Програма «Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP)*. Доступно за посиланням: <https://oldsite.eef.org.ua/program-project/elektronne-vryaduvannya-dlya-pidzvitnosti-vlady-ta-uchasti-gromady-egap/> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням (DREAM) (б. д.) *Офіційний вебсайт*. Доступно за посиланням: <https://dream.gov.ua/ua> (Дата звернення: 2 квітня 2026).

Cedos (2024) *Житло та житлові умови українців: результати дослідження*. Доступно за посиланням: <https://cedos.org.ua/researches/zhytlo-ta-zhytlovi-umovy-ukrayin-ok-rezultaty-opytuvannya/> (Дата звернення: 20 квітня 2026).

Impact Force (б. д.) *Хто ми (Про організацію)*. Доступно за посиланням: <https://theimpactforce.org/uk/who-we-are/> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

SocialBoost (б. д. а) *Офіційний вебсайт*. Доступно за посиланням: <https://socialboost.com.ua> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

SocialBoost (б. д. б) *SMART Hromada*. Доступно за посиланням: <https://smart.hromada.online/> (Дата звернення: 24 квітня 2026).

Ro3kvit (2025) *Погляд на Гірську громаду: рекомендації для окупованих територій*. Доступно за посиланням: <https://ro3kvit.com/ua/projects/hirska-community> (Дата звернення: 1 січня 2026).

Ukraine Recovery Conference (n.d.) *Ukraine Recovery Conference (URC)*. Доступно за посиланням: https://ua.unc-international.com/?_gl=1*ndb2zz*_ga*MTU2MzAxNTM2NS4xNzg0MTI3MTk2*_ga_0937RKWLQ0*czE3ODQxODcxMjEkbzlkZzEkdDE3ODQxODcxODgkajYwJGwwJGgw (Дата звернення: 22 Квітня 2026).

Baker McKenzie (2026) *Ukrainian laws in wartime: guide for international and domestic businesses*. Spring 2026 edition. Kyiv: Baker McKenzie. Доступно за посиланням: <https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/guides/ukrainian-laws-in-wartime/guide-to-ukrainian-laws-in-wartime.pdf> (Дата звернення: 20 Квітня 2026).

Brik, T. and Murtazashvili, J.B. (2022) 'The source of Ukraine's resilience: How decentralized government brought the country together', *Foreign Affairs*, 28 June. Доступно за посиланням: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-06-28/source-ukraines-resilience> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Chmiel, O., Kulesa, A., Robaszewski, A., Sidło, K., Maj, A. and Agostinelli, D. (2025) *Capacity building for local and regional authorities in the light of the Ukraine Facility (Pillar III)*. Brussels: European Committee of the Regions. doi: 10.2863/75678232.

Council of Europe (n.d.) *Congress of Local and Regional Authorities*. Доступно за посиланням: <https://www.coe.int/en/web/congress> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Darkovich, A. (2023) 'Kyiv's controversial demands on local budgets during war are increasing center-periphery tensions', *Wilson Center Blog*, 28 November. Доступно за посиланням: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/kyivs-controversial-demands-local-budgets-during-war-are-increasing-center-periphery> (Дата звернення: 22 Квітня 2026).

Darkovich, A. and Savisko, M. (2024) '(De)Centralization? Challenges to local-level governance under martial law in Ukraine', *PONARS Eurasia Policy Memo*, No. 906, 31 July. Доступно за посиланням: <https://www.ponarseurasia.org/decentralization-challenges-to-local-level-governance-under-martial-law-in-ukraine/> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Demoscope Weekly (n.d.) *1926 USSR population census: Region 22*. Доступно за посиланням: https://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_26.php?reg=22 (Дата звернення: 23 Квітня 2026).

ERA (n.d.) *About ERA*. Доступно за посиланням: <https://era-ukraine.org.ua/en/about-en/> (Дата звернення: 22 Квітня 2026).

Euromaidan Press (2018) 'How Soviet troops destroyed downtown Kyiv and killed Kyivans in 1941', *Euromaidan Press*, 30 September. Доступно за посиланням: <https://euromaidanpress.com/2018/09/30/how-soviet-troops-destroyed-downtown-kyiv-and-killed-kyivans-in-1941/> (Дата звернення: 22 Квітня 2026).

European Bank for Reconstruction and Development (n.d.) *The war on Ukraine*. Доступно за посиланням: <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/focus-areas/war-on-Ukraine.html> (Дата звернення: 22 Квітня 2026).

European Commission (2023) 'Ukraine: Multi-agency Donor Coordination Platform for Ukraine kick-starts work', 26 January. Доступно за посиланням: https://enlargement.ec.europa.eu/news/ukraine-multi-agency-donor-coordination-platform-ukraine-kick-starts-work-2023-01-26_en (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

European Commission (2026) *Ukraine Facility*. Directorate-General for Enlargement and Eastern Neighbourhood. Доступно за посиланням: https://enlargement.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/ukraine-facility_en (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

European External Action Service (2025) 'EU, Member States, and Partners unveil Phase III of U-LEAD with Europe to enhance local governance and development with €62 million support', 18 March. Доступно за посиланням: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-member-states-and-partners-unveil-phase-iii-u-lead-europe-enhance-local-governance-and-en?s=232> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

European External Action Service (n.d.) *Recovery and Reform Support Team at the Ministry of Economy, Environment and Agriculture of Ukraine is seeking experts*. Доступно за посиланням: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/recovery-and-reform-support-team-ministry-economy-environment-and-agriculture-ukraine-seeking-0_en (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Gentile, M. and Salukvadze, J. (2024) 'Urban democracy in post-Maidan Ukraine: Conflict, competition, and cooperation in the city', *European Societies*, 26(2), pp. 230–252. Доступно за посиланням: <https://direct.mit.edu/euso/article/26/2/230/127337/Urban-democracy-in-post-Maidan-Ukraine-conflict> (Дата звернення: 23 Квітня 2026).

Ilyniak, S. (2024) 'Decentralization in Ukraine: Reorganizing core–periphery relations', *Urban Planning*. Доступно за посиланням: <https://www.cogitatiopress.com/urbanplanning/article/view/7642/3669> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Ingram, G. and Vora, P. (2024) 'Ukraine: Digital government is central to resilience', *Brookings*, 7 February. Доступно за посиланням: <https://www.brookings.edu/articles/ukraine-digital-government-is-central-to-resilience/> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

International Organization for Migration (2023) *Ukraine internal displacement report: General Population Survey, Round 12*. 23 January. Доступно за посиланням: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R12_IDP_FINAL_0.pdf (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Invisible Cities (n.d.) *About the project*. Доступно за посиланням: <https://monogoroda.closeuprussia.com/en/about-the-project/> (Дата звернення: 23 Квітня 2026).

Jackson, D. and Keudel, O. (2025) 'Anti-corruption capacity in Ukraine's local self-government', *U4 Anti-Corruption Resource Centre Blog*, 7 January. Доступно за посиланням: <https://www.u4.no/blog/anti-corruption-capacity-in-ukraine-s-local-self-government> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Keudel, O. and Huss, O. (2025) 'Polycentric crisis response and societal resilience: How local communities address internal displacement in Ukraine due to the Russian full-scale invasion', *Post-Soviet Affairs*, pp. 1–23. Доступно за посиланням: <https://doi.org/10.1080/1060586X.2025.2480529>.

Kolisnichenko, N. et al. (n.d.) 'Mayoral leadership and political-administrative relationships in two Ukrainian cities'. Доступно за посиланням: https://digitalcommons.fiu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=pa_fac (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Kowal, P. (2023) 'Crimea's past, and its postwar future', *GIS Reports Online*, 10 January. Доступно за посиланням: <https://www.gisreportsonline.com/r/crimea-ukraine-war/> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Krawchenko, T. (2023) *Ukraine's decentralisation reforms and the path to reconstruction, recovery and European integration*. Доступно за посиланням: https://www.researchgate.net/publication/373782271_Ukraine%27s_Decentralisation_Reforms_and_the_Path_to_Reconstruction_Recovery_and_European_Integration (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Kruglashov, A. and Sabadash, N. (2022) 'Decentralisation processes in Ukraine: Dilemmas of democratisation and national security'. Доступно за посиланням: <https://vpa.ktu.lt/index.php/PPA/article/view/28441> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Kuzior, A., Lobanova, A. and Kalashnikova, L. (2021) 'Green energy in Ukraine: State, public demands, and trends', *Energies*, 14(22), p. 7745. Доступно за посиланням: <https://doi.org/10.3390/en14227745>.

Lawder, D. (2024) 'World Bank approves \$2 billion for Ukraine including funds from new US loan fund', *Reuters*, 18 December. Доступно за посиланням: <https://www.reuters.com/world/world-bank-approves-2-billion-ukraine-including-funds-new-us-loan-fund-2024-12-18/> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Lukyanova, M. and Martsynkevych, V. (2023) *Ukrainian communities at the forefront of reconstruction efforts: Financial sources and their accessibility for municipalities*. Prague: CEE Bankwatch Network. Доступно за посиланням: https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2023/11/2023_11_Ukrainian-communities-at-the-forefront_final-1.pdf (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Lukyanova, M. and Martsynkevych, V. (2024) *Ukrainian municipalities: Accessing domestic and international financial resources for reconstruction efforts at the national level*. Prague: CEE Bankwatch Network. Доступно за посиланням: <https://bankwatch.org/publication/ukrainian-municipalities-accessing-domestic-and-international-financial-resources-for-reconstruction-efforts-at-the-national-level>

[reconstruction-efforts-at-the-national-level](#) (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Mefford, B. (2021) 'Rethinking Yushchenko', *UkraineAlert*, Atlantic Council, 23 February. Доступно за посиланням: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/rethinking-yushchenko/> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Ministry of Funds and Regional Policy of Poland (2022) *National Urban Policy 2030*. Доступно за посиланням: <https://www.gov.pl/web/funds-regional-policy/national-urban-policy> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Mykhnenko, V., Delahaye, E. and Mehdi, N. (2022) 'Understanding forced internal displacement in Ukraine: Insights and lessons for today's crises', *Oxford Review of Economic Policy*, 38(3), pp. 699–716. Доступно за посиланням: <https://academic.oup.com/oxrep/article/38/3/699/6701687> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

OECD (2022) *Rebuilding Ukraine by reinforcing regional and municipal governance*. Paris: OECD Publishing. Доступно за посиланням: https://www.oecd.org/en/publications/rebuilding-ukraine-by-reinforcing-regional-and-municipal-governance_63a6b479-en.html (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

OECD (2026) *Ukraine's strategic response to the displacement crisis*. Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2026/01/ukraine-s-strategic-response-to-the-displacement-crisis_81982bcb/9b773da4-en.pdf

Rabinovych, M., Brik, T., Darkovich, A., Savisko, M., Hatsko, V., Tytiuk, S. and Piddubnyi, I. (2024) 'Explaining Ukraine's resilience to Russia's invasion: The role of local governance', *Governance*, 37(4), pp. 1121–1140. Доступно за посиланням: <https://doi.org/10.1111/gove.12827>.

Schmäing, S. (2024) 'Urban democracy in post-Maidan Ukraine: Conflict and cooperation between citizens and local governments in participatory budgeting'. Доступно за посиланням: <https://direct.mit.edu/euso/article/26/2/230/127337/Urban-democracy-in-post-Maidan-Ukraine-conflict> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

Simanyovskyy, O. and Kulikov, O. (2024) *Genesis of Ukrainian politico-economic clans*. Austin, TX: LBJ School of Public Affairs.

Slaveski, F. (2021) 'The battle for land between the people and local and central Soviet authorities', in *Remaking Ukraine after World War II: The clash of local and central Soviet power*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 35–118.

Sutela, P. (2012) *The underachiever: Ukraine's economy since 1991*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace. Доступно за посиланням: <https://carnegieendowment.org/research/2012/03/the-underachiever-ukraines-economy-since-1991?lang=en> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

United Nations Development Programme (2023) *Mayors for Economic Growth: Mid-year brief, January–July 2023*. Доступно за посиланням: <https://www.eum4eg.com/wp-content/uploads/2024/01/M4EG2023MidYearReport.pdf> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

United Nations Development Programme (n.d.) *Resilience and crisis response*. Доступно за посиланням: <https://www.undp.org/policy-centre/istanbul/resilience-and-crisis-response-0> (Дата звернення: 22 Квітня 2026).

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (n.d.) *Making Cities Resilient 2030 (MCR2030)*. Доступно за посиланням: <https://mcr2030.undrr.org/> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

United States Agency for International Development (2022) *Draft policy for localization of humanitarian assistance*. Доступно за посиланням: <https://interagencystandingcommittee.org/sites/default/files/migrated/2022-11/DRAFT-USAID-Policy-Localization-of-HA-10242022.pdf> (Дата звернення: 22 Квітня 2026).

Way, L.A. (2019) 'Dealing with territorial cleavages: The rise and fall of Ukraine's Faustian bargain', in Anderson, G. (ed.) *Territory*

and power in constitutional transitions. Oxford: Oxford University Press.

Wilson Center (2024) *Ten years of Ukraine's Revolution of Dignity: Stakes and consequences*. Public event, 20 February. Доступно за посиланням: <https://www.wilsoncenter.org/event/ten-years-ukraines-revolution-dignity-stakes-and-consequences> (Дата звернення: 24 Квітня 2026).

World Bank Group (n.d.) *Ukraine Relief, Recovery, Reconstruction and Reform Trust Fund (URTF): Overview*. Доступно за посиланням: <https://www.worldbank.org/en/programs/urtf/overview> (Дата звернення: 22 Квітня 2026).

World Bank, Government of Ukraine, European Commission and United Nations (2026) *Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5): February 2022 – December 2025*. Washington, DC: World Bank Group.

Додаток

ПЕРЕЛІК РЕСПОНДЕНТІВ

№	Ім'я та прізвище	Посада/Організація	Дата інтерв'ю
1	Ганна Бондар	Колишня в.о. директора Департаменту містобудування та архітектури Київської міської державної адміністрації; народна депутатка України, Верховна Рада України	02.04.2025
2	Дмитро Гурін	Народний депутат України, Верховна Рада України	17.03.2025
3	Кевін Нельсон	Колишній працівник програми Агентства США з міжнародного розвитку «Розбудова демократичного врядування» (USAID-BDG)	25.03.2025
4	Андрій Гінкул	Центр реформ та місцевого розвитку ²⁸	31.03.2025
5	Григорій Мельничук	Колишній працівник Міністерства інфраструктури України	01.05.2025
6	Ельдар Дюсетаєв	Колишній заступник міського голови Караганди	28.03.2025

²⁸ ЦРМС є квазідержавними регіональними інституціями підтримки, створеними для забезпечення взаємодії між національними реформами децентралізації та спроможністю щодо їх впровадження на місцях. В інституційному плані ЦРМС є складовою архітектури підтримки реформи децентралізації в Україні, виконуючи роль регіональних посередницьких структур, що поєднують порядок денний центральних реформ із практичним впровадженням на рівні органів місцевого самоврядування. Найбільш вагому роль як регіональні інституції підтримки, що допомагали громадам впроваджувати децентралізацію, ЦРМС відігравали приблизно з 2016 до 2021 року. Вони були пов'язані з підтримуваною донорами інфраструктурою реформ, процесами добровільного об'єднання громад, фіскальною реформою та розбудовою спроможності місцевого самоврядування. Починаючи з 2022 року, значну частину цих функцій підтримки було інтегровано до ширших програм допомоги у сфері відновлення та розвитку місцевого врядування.

ТЕМАТИЧНИЙ ДОКУМЕНТ

Децентралізація та відновлення: планування місцевого відновлення в Україні

За фінансування:

Federal Ministry
for Economic Cooperation
and Development